

HUONE USKON TALOSSA
KRISTILLINEN TAIDESEURA KRISTILLISEN TAITEEN MÄÄRITTELIJÄNÄ

Venla Kuparinen
Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia	
Tekijä – Författare Kuparinen Venla			
Työn nimi – Arbetets titel Huone uskon talossa			
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum 20.01.2017	Sivumäärä – Sidoantal 70	
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkimustehtäväni oli tutkia Kristillistä Taideseuraa kristillisen taiteen määrittelijänä. Tutkimuskysymyksiäni olivat kristillisen taiteen määrittely Kristillisen Taideseuran mukaan, kristillisen taiteen tehtävät sekä näkemykset kirkkotaiteesta Kristillisen Taideseuran mukaan sekä Kristillisen Taideseuran näkemys omasta paikastaan ja tehtävästään yhteiskunnassa. Primäärisenä tutkimusmateriaalina oli Kristillisen Taideseuran julkaisema Ars Magna -lehti, ja tutkittava ajanjakso käsitti vuodet 1976-1990. Tutkin aineistoa hyödyntäen sisällönanalyysejä ja soveltaen myös diskurssianalyysin ja retorisen analyysin metodeja.</p> <p>Löysin tutkimusaineistosta kristilliseen taiteeseen liittyviä diskursseja, kuten totuudellisuus, raaamatullisuus, ymmärrettävyys, julistavuus, taiteilijan kristillisuus sekä taiteen laadukkuus. Kristilliselle taiteelle asetettiin tehtäviä liittyen Jumalan suhteeseen ihmiseen ja toisaalta ihmisen lähimmäissuhteeseen, toisiin ihmisiin. Lisäksi kristillisen taiteen odotettiin puhuttelevan, herättävän tunteita ja välittävän arvoja. Sen toivottiin välittävän todellisuuden koko kuvan, toisinsanoen paradoksaalisenkin kuvan maailmasta jumallisen ja inhimillisen, hyvän ja pahan, maallisen ja taivaallisen leikkauspisteenä. Taiteen julistavuudesta vs. autonomiasta oli aineistossa moniäänistä keskustelua.</p> <p>Kirkkotaiteesta puhui eniten Kristillisen Taideseuran silloinen puheenjohtaja Tauno Sarantola. Hän painotti erityisesti kirkkoihin sijoitettavaan taiteeseen liittyen sitä, että kirkkotaiteen on oltava esittävää, perustellen Kristuksenkin ihmiseksi tulolla ja sillä, että "Kristus ei ole abstraktio":</p> <p>Kristillinen Taideseura oli löytänyt oman tehtäväkenttensä kristillisen taiteen edistäjänä ja sitä kautta seurakuntien ja muidenkin ihmisten elämän rikastuttajana.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Kristillinen Taideseura, kristillinen taide, kirkkotaide			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	4
1.2 Kirkko, yhteiskunta ja taide sotien jälkeen.....	8
1.3 Tutkimustehtävä.....	11
2 Tutkimukselliset lähestymistavat ja tutkimusmenetelmät.....	14
3 Diskurssien kirjoja: Mikä määrittää kristillistä taidetta.....	19
3.1 Totuudellisuus.....	19
3.2 Raamatullisuus.....	25
3.3 Ymmärrettävyys.....	27
3.4 Julistavuus.....	28
3.5 Taiteilijan kristillisyyden.....	31
3.6 Taiteen laadukkuus.....	32
4. Määrittely kristillisen taiteen tehtävän kautta.....	34
4.1 Jumalan suhde ihmiseen.....	34
4.2 Ihmisen suhde lähimmäiseen.....	35
4.3 Tunteiden kuvaaminen ja herättäminen.....	36
4.4 Arvojen välittäminen.....	39
4.5 Todellisuuden koko kuva.....	40
4.6 Pitääkö taiteen julistaa vai saako se olla autonomista?.....	42
5. Kristillisen taiteen sijoitus.....	45
6 Kristillisen Taideseuran kuva tehtävästään yhteiskunnassa.....	54
7 ”Hyvä kristitty vai hyvä taiteilija?”.....	60
Lyhenteet.....	63
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	64
Lähteet.....	64
Kirjallisuus.....	67

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

”Taide ei ole uskon vastakohta, se ei ole kuin toinen talo, vaan kuin huone uskon talossa.”¹

Kristillinen Taideseura² täyttää 100 vuotta vuonna 2019. Seuran jäsenten keskuudessa on herännyt toive Taideseuran 100-vuotishistorian kirjoittamisesta. Minulle tarjottiin tätä tehtävää. Aihepiiri alkoi kiehtoa, ja monia kysymyksiä heräsi mielessäni: Mikä on Kristillinen Taideseura, millaista on kristillinen taide, mitkä ovat sen ominaispiirteet? Miten Kristillinen Taideseura määrittelee tehtävänsä?

Suomalaisen taide-elämän järjestöistä on varsin vähän tutkimusta. Taiteen, yhteiskunnan ja kirkon suhteet tulevat kuitenkin näkyvimmin esiin taiteen organisaatioissa, ja siksi niiden tutkiminen on tärkeää.³ Kristillisestä Taideseurasta on aiemmin tehty yksi pro gradu -tutkielma. Siinä Annikki Partanen selvittää Kristillisen Taideseuran historiaa vuosina 1919–1939.⁴ Jaakko Rusama sivuaa Kristillisen Taideseuran historiaa kirjoittaessaan Kristillisen kulttuuriliiton vaiheista. Kristillinen Taideseura oli muutamien muiden järjestöjen ja liikkeiden kanssa pohjustamassa uuden järjestön syntymistä vuonna 1947.⁵ Teologian tohtori Irja Aro-Heinilä on tehnyt pro gradu –tutkielmansa, lissensiaattitutkimuksensa ja väitöskirjansa Kristillisen Taideseuran perustajasta Hilja Haahdesta.⁶

Kristillisen Taideseuran puheenjohtajat Tauno Sarantola (1985) ja Eero Mikkonen (1989) kuvailivat Kristillisen Taideseuran syntymistä ja Hilja Haahden osuutta siihen Seuran jäsenlehdissä seuraavasti: Hilja Haahti oli nuorena kirjailijana kutsunut kotiinsa parikymmentä taiteen ja kristillisyyden asioista kiinnostunutta ystävää, jotka illanmittaan keskustelivat vilkkaasti ajan henkisistä

¹ Aho 1977, 3. Katkelma on myös osa Arvo Ahon esitelmää Helsingin yhdistyksen syyskauden avajaisissa 1976.

² Toiston välttämiseksi käytän jatkossa myös lyhennettä Seura, kuten joskus näkee Kristillisen Taideseuran omista teksteistä käytettävän.

³ Pirinen 2012, 294.

⁴ Partanen 1968.

⁵ Rusama 2007, 16–17.

⁶ Aro-Heinilä 1995, 2001, 2005 ja 2007.

tapahtumista. ”Läsnäolijat olivat elävästi vakuuttuneita kristittyjen vastuusta ajan henkisestä taistelusta. Elettiin vuotta 1902, sortokauden ja voimakkaan kansallisen innostuksen aikaa⁷.” Päätettiin perustaa yhdistys yhteisten tavoitteiden ajamiseen. Yhdistys sai nimekseen Kolmisointu. Hilja Haahti oli lyönyt pianosta kolmisoinnun ja sanonut: Tämän kolmisoinnun tulee soida läsnäolijoiden mielessä: kristillisyyys, taide ja suomalaisuus.⁸

Kolmisointu-yhdistyksen pohjalta syntyi 17 vuotta myöhemmin, maan itsenäistymisen jälkeen, 10.1.1919 Kristillinen Taideseura. Eero Mikkonen käytti puheenvuoron yhdistyksen vuosikokouksessa 1983. Otsikolla ”Hajapiirtoja Kristillisen Taideseuran taipaleelta” hän kuvasi Kolmisointu-yhdistyksen toimintaa Taideseuran perustamiseksi:

Kolmisointu-yhdistys oli 16. toimintavuotensa viimeisenä syksynä lähettänyt sanomalehtien välityksellä kutsun, lukuisten arvovaltaisten henkilöiden allekirjoittamana, ensimmäisille Kristillisille Taidepäiville Helsinkiin. Valtioneuvosto oli myöntänyt 50 %:n rautatiealennuksen näille päiville matkustaville. Niitä saapuikin runsaasti maan kaikilta puolilta.⁹

Myöhemmin 1989 Eero Mikkonen kirjoitti jäsenlehteen yhteiskunnallisesta tilanteesta Taideseuran perustamisen aikoihin otsikolla ”Näinhän se alkoi”:

Itsenäisen Suomen ensimmäinen täysi vuosi oli sanomattoman raskas ja vaikea. Kansalaissota, vapaussota ja sen raskaat seuraamusilmiöt olivat vaatineet noin 34.000 sodan uhria. Vaikeata oli koko maassa, mutta toivon ja elämän voimat alkoivat sarastaa ja herättää intoa rakentamaan työhön.¹⁰

Kristillisten Taidepäivien päätteeksi 10.1.1919 kirjoitettiin Helsingissä Kristillisen Taideseuran perustamisasiakirja. Kristillinen Taideseura ry. on Suomen yhdistysrekisterin ensimmäinen yhdistys.¹¹

Kristillisen Taideseuran sääntöjen 2.§ ilmaisee seuran tarkoituksen:

Kristillisen Taideseuran tarkoitus on kristinuskon hengessä ja suomalaisuuden pohjalla toimien herättää kansan taideharrastusta ja jalostaa sen taideaistia sekä edistää kristillisen taiteen leviämistä ja tunnetuksi tuleamista.

3.§:ssä on suunniteltu Seuran toimintatavat:

- Seura 1) järjestää puhe-, esitelmä- ja neuvontatoimintaa sekä opintokerhoja;
- 2) toimeenpanee kokouksia, retkeilyjä ja taidetilaisuuksia;
- 3) julkaisee kirjallisuutta ja painotuotteita;

⁷ Sarantola 1985, 13.

⁸ Sarantola 1985,13; Mikkonen 1989, 2.

⁹ Mikkonen 1983, 14.

¹⁰ Mikkonen 1989, 2–3.

¹¹ Mikkonen 1989, 3.

- 4) avustaa ”taidetta harrastavien opinnoita ja taideluomain esityksiä” sekä palkitsee taidetuotteita;
- 5) edistää kirkollisen taiteen kehittämistä sen eri aloilla;
- 6) ryhtyy mahdollisuuksien mukaan muihinkin toimenpiteisiin tarkoituksensa toteuttamiseksi.¹²

Jäseneksi seuraan päätettiin hyväksyä ”jokainen joka omaksuu Seuran periaatteet ja haluaa edistää sen tarkoituksien toteuttamista”. Puolet keskusjohtokunnan 12 jäsenestä päätettiin valita pääkaupungin ulkopuolelta.¹³

Seuran toiminta, toisin kuin sen edeltäjän Kolmisoinnun, ulotettiin koko maahan. Paikallisyhdistyksiä syntyi eri paikkakunnille lähinnä siten, että Hilja Haahti teki matkoja eri puolille maata ja kokosi asiasta kiinnostuneita ihmisiä yhteen.¹⁴ Seuran jäsenmäärä kasvoi vuonna 1920 perustamisvuoden 214 henkilöstä 586 jäseneseen ja toiminta laajeni 68 eri paikkakunnalle. Vuoden 1921 aikana Taideseura jatkoi leviämistään ja ulottui jo 95 paikkakunnalle jäsenmäärän ollessa lähes 900. Haahti johti Seuran toimintaa sen puheenjohtajana vuoteen 1946 asti ja vaikutti vielä senkin jälkeen aktiivisesti seuran kunniapuheenjohtajana. Jäseniksi liittyi ihmisiä taiteen eri aloilta, kirjailijoita, kuvataiteilijoita, näyttelijöitä, muusikoita, sekä taiteen ystäviä ja yleisöä. Kristillisen Taideseuran puheenjohtaja, Kulosaaren kirkkoherra Tauno Sarantola luonnehti yhdistystä syksyllä 1976:

Kristillinen Taideseura on sellaisten ihmisten yhteenliittymä, jotka näkevät taiteen merkityksen Jumalan kirkastajana. - - Yhteistä on vakaumus, että myös taide-elämän piirissä tulee kuunnella Jumalan johdatusta.¹⁵

Kristillisen Taideseuran kuudessa paikallisyhdistyksessä Helsingissä, Turussa, Lahdessa, Kotkassa, Mikkelissä ja Kuopiossa, järjestettiin jäsenistön yhteydenpitoa ja ajatustenvaihtoa, jäseniltoja, taide- ja kulttuuriaiheisia esitelmätilaisuuksia, retkiä, konsertteja, maalauskursseja ja taidenäyttelyjä. Lisäksi pyrittiin tuomaan kulttuurivirikkeitä Seuran rajojen ulkopuolelle suurilla valtakunnallisilla tapahtumilla sekä julkaisutoiminnalla.¹⁶ Taideseuran paikallisyhdistyksien toiminta on merkinnyt arvokasta lisää myös kirkolliseen elämään. Se on avannut uusia ulottuvuuksia seurakunnan toimintaan tuomalla

¹² Kauneuden lähteille 1929, 11-112.

¹³ Kauneuden lähteille 1929, 111-112.

¹⁴ Polso 1979a, 8.

¹⁵ Sarantola 1976a, 2.

¹⁶ [Tiedotussivu] 1982,15.

siihen kulttuurielämän, erityisesti taide-elämän kysymyksiä. Näin kristittyjen vastuu on laajentunut ja syventynyt. Sarantola toteaa kevään 1985 katsauksessaan:

Samalla seurakunnasta on löytynyt koti myös niille ihmisille, joille kulttuurielämä ja taiteen kysymykset ovat keskeisiä ja joille seurakunta olisi muuten jäänyt vieraaksi. Moni luova ja esittävä taiteilija on löytänyt tiensä seurakunnan yhteyteen.¹⁷

Kristillinen Taideseura on Kirkkopalvelujen, entisen Suomen kirkon seurakuntatoiminnan keskusliiton (SKSK) jäsen¹⁸ ja toimii yhteistyössä sen kanssa. SKSK järjesti syksyllä 1982 kulttuurisymposiumin, jonka aiheena oli ”Kirkon asema ja tehtävä suomalaisessa yhteiskunnassa.” Katajanokalle kirkon toimitaloon oli kutsuttu vaikuttajia kulttuuri- ja taide-elämän eri aloilta, mukana oli myös Taideseuran edustaja. SKSK:n pääsihteeri Veikko Pöyhönen piti alustuksen. Siinä hän kysyi viitaten hallituksen kulttuuripoliittiseen selontekoon, eikö hallitus pidä kirkkoa osallisena kulttuuriin, koska kirkolta ei oltu kysytty kannanottoa. Valtiovaltaa edustanut opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen vastasi puheessaan, että kulttuurin sisällön luominen ei ole vain kirkon oikeus vaan myös kirkon velvollisuus.¹⁹

Kristillinen Taideseura on myös yksi Taiteen ja tieteen kristillisen tukisäätiön perustajajäsenistä vuodesta 1978 alkaen²⁰, ja siten vaikuttanut vahvasti kristillisen taiteen kentällä tukemalla apurahoin kristillisen taiteen tekijöitä ja sen tutkimista.

Evangelisluterilaisen kirkon parissa oli ajettu jo aikaisemmin erilaisten yhdistysten perustamista maallistumisen torjumiseksi. Markku Heikkilä piti Kristillistä Taideseuraa yhtenä niistä yhdistyksistä, joita syntyi ”välittöminä reaktioina - - sekularisaatiolle”. Taustana oli ”idealistinen odotus” kristillisten arvojen mukaisten tavoitteiden ulottamisesta ”uskonnollisesta kontrollista irtautuneille elämänaloille kuten taiteeseen”.²¹ Heikkilä on liittänyt Kristillisen Taideseuran myös niiden kristillis-sosiaalisten yhdistysten joukkoon, joiden tavoitteena oli ”luoda kontakteja sosiaalisen kehityksen eriyttämiin ihmisryhmiin ja elämänaloihin”.²²

¹⁷ Sarantola 1985, 12–14.

¹⁸ Kristillinen Taideseura ry.

¹⁹ Kirjavainen 1983a, 15.

²⁰ Kristillinen Taideseura ry; KTS:n arkistossa kirje SKSK:lta KTS:n johtokunnalle 16.2.1978

²¹ Heikkilä 1979, 44.

²² Heikkilä 1979, 60-62.

1.2 Kirkko, yhteiskunta ja taide sotien jälkeen

Sotien jälkeen Suomen sisäpoliittisessa tilanteessa oli tapahtunut käänne. Aikaisemmin laittomana pidetty kommunistinen liike sai vahvaa kannatusta. Jyrkkä vasemmistopuolue SKDL sai vuoden 1945 eduskuntavaaleissa lähes neljänneksen kansanedustajapaikoista ja nousi keskeiseksi hallituspuolueeksi. Kansallisen idealismin ihanteet olivat väistyneet. Tilalle tuli rationalistisia ja marxilais-materialistisia ihanteita. Ne saivat runsaasti tilaa myös kulttuurielämän, kirjallisuuden, lehdistön, yleisradion ja koululaitoksen piirissä. Syntyi perinteisten moraalisten arvojen kriisi. Ongelmiksi nousivat alkoholinkäyttö, väkivalta, avioerot ja rikollisuus.²³ Useat vaikutusvaltaiset henkilöt toivat esille huoltaan kansakunnan tilasta. Kirkolta toivottiin puuttumista ongelmiin, sielunhoitoa ja yhteiskunnallisen vastuuntunnon kasvattamista. Suomen kristillisen ylioppilasliiton (SKY) piirissä odotettiin kulttuurin nostavan kristilliset perusarvot kunniaan.²⁴

Rintamalta palanneen asevelipapiston piirissä syntyi visio, jossa nähtiin kirkon velvollisuudeksi toimia siinä kansankirkollisessa ilmapiirissä, joka oli synnyttänyt yhteyttä eri väestöryhmien kesken. Eräät kirkolliset piirit pitivät tärkeänä myös kirkon tehtävää kulttuurisen toiminnan ohjaamiseksi kristilliselle pohjalle.²⁵ Järjestöt lähestyivät toisiaan ja liittyivät yhteen, tästä esimerkkinä lokakuussa 1947 perustetun Kristillisen Kulttuuriliiton toiminta järjestöjä yhdistävänä liittona.²⁶ Kristillinen Taideseura oli yhtenä taustajärjestönä Kristillisen kulttuurin liiton perustamisessa.²⁷

Näillä kahdella liitolla oli yhteisiä jäseniä ja hallitustoimijoita, ja ne järjestivät myös yhteisiä Kristillisen kulttuurin ja Kristillisen taiteen päiviä. Molemmat järjestöt korostivat kirkkoa, kristillisyyttä, kulttuuria ja suomalaisuutta, mutta Kristillisen kulttuurin liitto halusi painottaa toimintaa yhteiskunnalliseen suuntaan, tutkimukseen, yliopistoon ja akateemisiin kristittyinä toimimiseen.

²³ Murtorinne 2007, 9–11.

²⁴ Rusama 2007, 18–20.

²⁵ Murtorinne 2007, 10–11.

²⁶ Rusama 2007, 23–27.

²⁷ Rusama 2007, 12–13; 16–17.

Järjestöt kokivat myös olevansa toistensa kilpailijoita, joten suhteet jäivät lopulta lähinnä muodollisiksi. Kristillisen taiteen kentällä Kristillinen Taideseura jäi vahvaksi toimijaksi.²⁸

1970-luvun puolue- ja luokkapoliittisuus oli jatkumoa 1960-luvun kulttuuriradikalismille.²⁹ 1970-lukuun liittyy vahva kollektiivisuus ja järjestäytyminen³⁰, joka 1980-luvun kuluessa vaihtui yksilöllisyyden korostamiseen tai niiden siteiden murtamiseen, ”joilla ihmiset oli menneisyydessä kiedottu osaksi sosiaalista kudosta”³¹. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli voimakas kansan johtajahahmo³². Lintinen kuvaa ajanjakson 1960-luvulta vuoteen 1983 yhteiskunnallista osallistumista sanoen: ”ensin innostuttiin, sitten kyllästettiin”³³.

1970-luvun taiteessa nähtiin niin sanotun uuden realismin, erityisenä alalajinaan sosialistisen realismin, esiinnousu - ja sen hiipuminen. Erotuksena aiempaan realismiin kultakauten Kimmo Kaivanto kuvasi realismin uutta nousua ”heräämisenä todellisuuteen”³⁴. Kimmo Sarje kuvaa tätä heräämistä näin: ”Myös taiteilijat päättelivät, että oli aika palauttaa Kauneus Totuuden, Edistysksen ja Työväenluokan palvelukseen Ihmiskunnan yleisen vapautuksen nimissä”³⁵.

Samalla 1970-luku oli kuitenkin monen arvon vuosikymmen³⁶. Realismin lisäksi taiteessa vaikutti myös konstruktivismi sekä erilaisia vaihtoehtotaiteita, kuten Dimensio-ryhmä.³⁷ Marjatta Jaukkuri näkee tuon ajan taiteilijoissa kolme ryhmää: abstraktit taiteilijat, ”eri tavoin yksittäisiä maailmaa ja sen eksistentiaalisia ongelmia käsittelevät taiteilijat sekä poliittisesti suuntautuneet taiteilijat, erityisesti sosialistista realismia edustavat.”³⁸

1970-luvulla suhtauduttiin realismin myötä myönteisemmin yleensäkin esittäviin taiteisiin abstraktin kustannuksella. ”Kadunmies - - asetti hyvän taiteen kriteerit”, sanoo Kimmo Sarje. Tätä ”kadunmiestä” puhuttelevan ja hänen arvojaan vahvistavan taiteen katsottiin olevan hyvää taidetta, sekä hänen

²⁸ Rusama 2007, 25; 69–70; 244–246; 258; 262.

²⁹ Koski 2008, 7.

³⁰ Rautjoki 2008, 61.

³¹ Savolainen 2008, 11.

³² Lintinen 2001, 9.

³³ Lintinen 2001, 9.

³⁴ Lintinen 2001, 128.

³⁵ Sarje 1991, 15.

³⁶ Lintinen 2001, 213.

³⁷ Lintinen 2001, 139–142.

³⁸ Jaukkuri 2012, 108.

ymmärtämänsä taiteen vähintäänkin kohtalaista.³⁹ Asko Mäkeläkin näkee 1970-luvulla vallinneen esittävän ja ei-esittävän taiteen vastakkainasettelun, josta sivustalle jäi käsitteellinen taide⁴⁰.

1980-luvun alun jälkeen yhtenäistä aaterintamaa näkyvästi hakenut taide- ja kulttuurikenttä alkoi pirstoutua ja subjektiivisuus korostua.⁴¹ Taiteessa näkyi postmodernistinen pluralismi⁴². Kuten Kimmo Sarje koki Taide-lehdessä 6/80, sai ”kuunnella itseään ja tehdä mitä haluttaa”⁴³. Oli vapauden ja huolettomuuden aika⁴⁴. 1980-luvun edetessä jäi samalla kuitenkin taakse 1970-luvun idealismi; enää ei uskottu taiteen avulla saatavan nopeita muutoksia. Lintisen sanoin ”taide hidas, elämä lyhyt”.⁴⁵

Henkinen ilmapiiri muuttui 1980-luvulla. Alkoi uusmoralistinen aalto, kulttuurielämän tieteen ja taiteen käänne kohti perinteisempiä korostuksia ja suhteet kirkkoon paranivat.⁴⁶ Kristillisen kulttuurin asema oli ongelmattomampi kuin parikymmentä vuotta aikaisemmin. Järjestöelämän toimintaedellytyksiä paransi se, että Suomi alkoi monien länsieurooppalaisten maiden tapaan kääntyä kohti vapaampaa markkinataloutta, teollisuuden monipuolistamiseen ja demokraattiseen hallintojärjestelmään.⁴⁷ Helander kertoo Robert Inglehartin näkemyksestä, jonka mukaan muut kuin taloudelliset näkökohdat saavat tilaa, kun taloudellinen kasvu ei enää kasvata olennaisesti elinikää tai hyvinvointia. Poliittisen tilanteen muuttuminen ja kommunistisen järjestelmän kaatuminen 1980-luvun lopulla toi mukanaan uusien arvojen etsimistä myös uskonnon piiristä. Tähän liittyi myös muutenkin 1980-luvun puolivälin jälkeen tapahtunut muutos kohti pehmeämpiä arvoja suomalaisten keskuudessa.⁴⁸

1970-luvun alusta lähtien uskonnolliseen kenttään oli vaikuttanut myös helluntailaisuuden nousu ja ns. karismaattinen liike. Näistä molemmista sai myös luterilainen uskonnollisuus yksilöhurskauden kokemuksellisuutta korostavia piirteitä. Samaan aikaan perinteeseen sitoutuneet katolinen ja ortodoksinen kirkko

³⁹ Sarje 1991, 20.

⁴⁰ Mäkelä 2010, 53.

⁴¹ Kantokorpi 2010, 35.

⁴² Lintinen 2001, 216.

⁴³ Ks. Lintinen 2001, 220.

⁴⁴ Mäkelä 2010, 53.

⁴⁵ Lintinen 2001, 201.

⁴⁶ Murtorinne 1995, 391–392.

⁴⁷ Kunnas 2007, 324–327.

⁴⁸ Helander 2008, 62.

kiinnostivat vastareaktiona luterilaisen kirkon uudistusprosesseille, ja siten myös luterilaisuuden piirissä lisääntyi muun muassa mystiikan ja uskonnollisten symbolien merkitys. Kirkko alkoi ottaa myös entistä aktiivisemmin yhteiskunnallista ja kansainvälistä vastuuta.⁴⁹

Leena-Maija Rossi on tutkinut diskurssianalyysin avulla 1980-luvun suomalaista taidekeskustelua ja sen politiikkakäsityksen muutoksia. Hänen löydöksiään on muiden diskurssien ohessa ”vapauden, puhtauden ja autonomian diskurssi”, johon hän liittää taiteen ”laadun” ja ”sisäsyntyisen totuudellisuuden” mittaamisen.⁵⁰ ”Aitous- ja totuudellisuusvaatimusten läheisyyteen asettuu - - vaatimus laadusta.” Rossi näkee tämän tyypiesimerkkinä ”taidepuheessa esiintyvistä totuudellistamisen strategioista”. Tällaisen asiantuntijuusstrategian mukaan taiteen laadun tai totuudellisuuden ”toteamiseen tarvitaan tiettyä, institutionaalista auktoriteettia”.⁵¹ 1970-lukulainen ”kadunmies”⁵² ei enää tähän kelpaa.

1.3 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on selvittää, miten Kristillinen Taideseura on toiminut yhteiskunnan kentällä, miten se kokee tehtävänsä ja miten se diskursseillaan tuottaa ja ohjaa jäsentensä näkemyksiä. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää, miten Kristillinen taideseura on määritellyt kristillistä taidetta ja sen tehtävän vuosina 1975–1990.

Tutkimuskysymyksiä ovat

1. Miten Kristillinen Taideseura määrittelee kristillisen taiteen?
2. Miten Kristillinen Taideseura määrittelee kristillisen taiteen tehtävän?
3. Miten Kristillinen Taideseura on tuottanut näkemyksiään kristillisen taiteen sijoituksesta, erityisesti kirkkoihin sijoitettavasta taiteesta?

⁴⁹ Helander 2008, 62-63.

⁵⁰ Rossi 1999, 77.

⁵¹ Rossi 1999, 46–47.

⁵² Sarje 1991, 20.

4. Miten Kristillinen Taideseura määrittelee tehtävänsä yhteiskunnassa ja sen muutoksissa?

Määrittelyitä ja niiden perusteita etsin ensisijaisesti Kristillisen Taideseuran lehdistä. Tutkimukseni primääriaineistona on Kristillisen Taideseuran julkaisema jäsenlehti. Kristillinen Taideseura on julkaissut vuodesta 1976 alkaen jäsenlehteä. Ensimmäiset lehdet vuosina 1976–1977 olivat nimeltään Kristillisen Taideseuran jäsentiedote, mutta syksyllä 1977 lehti sai nimekseen *Ars Magna*, Suuri Taide. *Ars Magna* ilmestyi aluksi kaksi kertaa vuodessa, mutta vuonna 1984 se muutettiin vuosijulkaisuksi. Vuonna 1987 sen tilalta ilmestyi Kristillisen taideseuran yhdessä 'Minun käteni soi' -työryhmän kanssa julkaisema kertajulkaisu "Avoin lehti, Kulttuuri- ja taidejulkaisu".

Tutkittava ajanjakso on lehden ensimmäiset 15 vuotta, alkaen vuodesta 1976 päättyen vuoteen 1990. Taustoitin tutkimusta myös muilla aineistoilla, käyttämällä yhdistyksen muita julkaisuja sekä yhdistyksen arkistomateriaalia ja sieltä löytyviä lehtileikkeitä, muun muassa Kotimaa-lehdestä.

Aiemmin todettujen Kristilliseen Taideseuraan liittyvien tutkimusten lisäksi on toki tutkittu yleisesti kristillistä, erityisesti kirkkotaidetta. Kirkkotaidetta ovat tutkineet muun muassa Heikki Hanka⁵³, Pekka Vähäkangas⁵⁴ ja Jorma Mikola⁵⁵. Pro gradu -tutkielmia on myös tehty jonkin verran, esimerkiksi Henna Hietaisen tutkimusaiheena olivat 2000-luvulla rakennettujen kirkkojen taiteilijavalinnat⁵⁶, eri toimijat hankintaprosesseissa ja hän käytti siinä myös Kristillisen Taideseuran puheenjohtaja Tauno Sarantolan teesejä kirkkotaiteesta. Johan Bastubacka⁵⁷ on tutkinut kirkko- ja kristillisen taiteen teemoja monipuolisesti. Kirkkotaiteeseen liittyen on myös ilmestynyt eri vuosikymmenillä kokoomateoksia⁵⁸, joista löytyy muun muassa minua tutkimustehtävässäni kiinnostava vuosikymmenten läpi jatkunut keskustelu "seurakunnan uskontajusta"⁵⁹, johon myös Kristillisen Taideseuran Tauno Sarantola⁶⁰ otti osaa.

⁵³ Hanka 1995.

⁵⁴ Vähäkangas 1996.

⁵⁵ Mikola 2015.

⁵⁶ Hietainen 2015.

⁵⁷ Esim. Malmisalo 2008a ja b.

⁵⁸ Vallisaari 1987; Kotiranta 1997; Kuorikoski 2008.

⁵⁹ Martikainen 1987, 22-25; myös mm. Sarantola 1997, 132-137; Kotila 2008, 217-227.

⁶⁰ Sarantola 1997, 132-137.

Nyt minulla oli aineisto ja tutkimustehtävä. Seuraavaksi oli ratkaistava, minkälaisilla metodologisilla lähestymistavoilla ja millaisilla tutkimusmenetelmillä selvittäisin ongelmaa parhaiten. Luvussa 2 käsittelen tutkimusmenetelmiä. Luvuissa 3, 4 ja 5 esittelen aineistoa ja sen analyysia. Luvussa 6 tutkin Kristillisen Taideseuran käsitystä tehtävästään yhteiskunnassa ja luvussa 7 kerron, mitä johtopäätöksiä tutkimuksesta voidaan tehdä.

2 Tutkimukselliset lähestymistavat ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni sijoittuu käytännöllisen teologian alaan. Tutkimuksen näkökulma on teologinen, mutta samalla koko ajan monitieteistä. Tutkimuksessani kohtaavat ainakin taidehistoria, historiantutkimus, lehdistötutkimus ja kulttuurintutkimus. Työni sivuaa historiantutkimusta siinä, että käyn läpi Kristillisen Taideseuran historiaa, yhteiskunnallista tilannetta ja Taideseuran jäsenlehteä 15 vuoden ajalta. Historiantutkimusta kiinnostaa menneisyyteen sijoittuva toiminta sosiaalisine vuorovaikutuksineen. Lähteiden sisältämät tiedot pyritään näkemään yhteydessä historialliseen tapahtumakokonaisuuteen. Historiallisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa eräänlainen ”kartta” tutkittavaan maastoon⁶¹. Tutkimusaineistoni ovat niin sanottuja valmiita aineistoja, joiden analysoimiseen soveltan historiallista metodologiaa. Taidehistorian historiallistutkimuksellisenä haasteena on kriittinen kontekstointi, jolla pyritään ymmärtämään tutkittavia ilmiöitä ja vallinneita olosuhteita.⁶² Taidehistorialla ei – kuten käytännöllisellä teologiallakaan – ole mitään yleispätevää metodologiaa, vaan moninaisia eri lähestymistapoja pyritään käyttämään kunkin tutkimuksen kohdalla erikseen mielekkäästi soveltaen.⁶³ Kulttuurintutkimukseen työni liittyy kahdellakin tavalla: koska Kristillinen Taideseura harjoittaa niin kutsuttua korkeakulttuuria eri taiteenlajeineen, ja koska sillä on myös oma sisäinen kulttuurinsa, ikään kuin kollektiivinen subjektiviteetti⁶⁴, jonka osallisiksi jäsenet tunnistavat itsensä. He liittävät Taideseuraan kuulumiseen merkityksiä, jotka koostuvat yhteisistä maailmankuvista, arvoista ja asenteista.

Tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus määräytyy tutkimustehtävän mukaan. Tutkimusasetelmani ja tutkimuskysymykseni ohjaavat laadulliseen eli kvalitatiiviseen tutkimukseen. Siinä suositaan metodeja, joissa tutkittavien ”ääni” ja omat näkökulmat pääsevät esille.⁶⁵ Tutkimus on jatkuvaa vuoropuhelua tutkimustehtävän ja lähdeaineiston välillä. Alan saada

⁶¹ Saari 2006a, 13-16.

⁶² Pirinen 2012, 283.

⁶³ Waenerberg 2012, 10-13.

⁶⁴ Alasuutari 1999, 57.

⁶⁵ Alasuutari 1999, 82–84; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 120; 127.

kokonaiskuvaa tutkimuskentän sisällöstä. Pelkkä aineiston kuvaileminen ei kuitenkaan riitä tutkimuksen tulokseksi. Tarvitaan vielä menetelmiä aineiston syvällisempään havainnointiin, analysointiin ja tulkintaan.

Laadullisen tutkimuksen analyysiin voidaan soveltaa esimerkiksi systemaattista analyysia, jota voidaan tehdä monella eri tasolla: yksittäisten käsitteiden, yksittäisten väitelauseiden, argumentaation tai edellytysten analyysina.⁶⁶ Käytännöllisessä teologiassa kuten myös taidehistorian ja historian tutkimuksessa lainataan ja sovelletaan metodeja muista tieteistä, esimerkiksi sosiologiasta, psykologiasta ja kielitieteistä. Systemaattinen analyysi on erityisesti teologisessa tutkimuksessa käytetty nimitys. Muilla tieteenaloilla puhutaan sisällönanalyysista eli sisällön erittelystä. Tässä valitsin työvälineekseni sisällön erittelyn.

Sisällön erittely

Sisällön erittely on käyttökelpoinen tapa saada yleiskuva laajasta dokumenttiaineistosta.⁶⁷ Aloin lukea tutkimukseni kohteena olevaa tekstiaineistoa, Taideseuran jäsenlehtien kirjoituksia ja puheita. Tein sen Tommi Hoikkalan⁶⁸ väitöskirjassaan kehittämällä ”lähiluvun menetelmällä”⁶⁹ intensiivisesti, tarkkaan ja useaan kertaan lukien. Poimin tekstistä ylös teemoja ja keräsin yhteen kutakin teemaa koskevat tekstikohdat. Luokitusyksiköiksi valitsin ajatukselliset kokonaisuudet, lausumat. Ensin poimin aineistosta lausumat sellaisenaan, lähes jokaisen erikseen. Tämän avoimen koodauksen päämääränä oli poimia vapaasti kategorioita ja identifioida niiden ominaisuuksia. Sitten aloin karsia ja yhdistellä luokkia, ryhmittelin samaa merkitseviä asioita, lopuksi yhdistelin luokkia yläkategorioiksi. Käsittelin kaikkia aineistoja aluksi tällä sisällön erittelyn eli sisällön analyysin menetelmällä.

Sisällön erittelyn menetelmällä aineistosta ei kuitenkaan saa irti kaikkea sitä, mitä tutkimusongelman kannalta olisi saatava. Jos aineiston analyysi jää pelkän sisällön erittelyn varaan, tutkimus jää tuloksiltaan niukaksi. Havaintoja pitää pystyä myös tulkitsemaan. Pitää yrittää mennä ”asioiden taakse”.⁷⁰ Siihen

⁶⁶ Jolkkonen 2007, 12–18.

⁶⁷ Eskola & Suoranta 1999, 150–160, 186–189.

⁶⁸ Hoikkala 1993, 37.

⁶⁹ Eskola & Suoranta 1999, 189.

⁷⁰ Alasuutari 1999, 77.

tarvitaan herkempiä menettelytapoja. Otan käyttöön tekstien ja dokumenttien diskursiiviset analyysit, diskurssianalyysin⁷¹ ja retorisen analyysin⁷².

Diskurssianalyysi

Työhöni sopii diskurssianalyttinen lähestymistapa väljästi käytettynä: tarkoitukseni on hahmottaa ja eritellä aineistosta löytyvien diskurssien kirjoa.⁷³ Diskurssi voidaan laajimmillaan määritellä käsittämään puheen ja tekstin kaikkia muotoja. Kielen käyttöä on mahdollista analysoida paitsi todellisuuden kuvana myös todellisuuden rakentamisena. Diskurssitutkimukseen liittyy vahvasti sosiaalisen konstruktionismin periaate siitä, että ihmiset tuottavat sosiaalisen todellisuuden ajattelullaan, lausumillaan ja toiminnallaan. Sosiaalinen konstruktionismi pohjautuu oletuksiin kaikkien ilmiöiden sosiaalisesta rakentuneisuudesta. Toimijat joko muuttavat tai uusintavat sosiaalista todellisuutta, sitä yhteistä ymmärrystä, mikä asiasta on.⁷⁴ Tässä tutkimuksessa tarkoitan diskurssin käsitteellä erilaisia tapoja tuottaa merkityksiä.⁷⁵ Merkitykset eivät ole itsestään selviä tai luonnostaan tietynlaisia, vaan ne ovat tuotettuja. Merkitystulkintojen tekeminen on laadullisen tutkimuksen ydin.⁷⁶ Merkitys, merkityksellisyys ja merkityksellistäminen ovat kulttuurin peruskäsitteitä, joiden kautta kulttuuri saa sisällöllisen luonteensa. Diskurssianalyysi analysoi tekstejä kulttuurisen merkityksen kannalta.⁷⁷

Lisäksi taustaoletuksina diskurssianalyysin viitekehyksessä ovat kontekstuaalisuus, kielen funktionaalisuus (kielen käytön seurauksia tuottava luonne) ja monien eri diskurssien samanaikaisuus.⁷⁸ Nämä lähtökohdat sopivat hyvin tähän tutkimukseen. Diskurssit saattavat tutkimusaineistossa näyttäytyä hyvinkin päällekkäisinä, moniäänisinä ja rajat häilyvinä. Siksi teoreettista konstruktiota rakennettaessa vaaditaan väistämättä pelkistämistä ja yleistämistä. Toisaalta diskurssianalyysin etuna on juuri se, että moniäänisestä massasta löydetään tutkittavaa ilmiötä selittäviä säännönmukaisuuksia. Diskurssianalyysi

⁷¹ Lähdesmäki 2012, 39–61; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016.

⁷² Jokinen 2016b; Kakkuri-Knuuttila 2002b, 233, 243, 264.

⁷³ Lähdesmäki 2012, 39–40.

⁷⁴ Suoninen 2016, 232.

⁷⁵ Lähdesmäki 2012, 42–45.

⁷⁶ Alasuutari 1999, 53.

⁷⁷ Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 47.

⁷⁸ Lähdesmäki 2012, 45–47.

tutkimukseni menetelmällisenä lähtökohtana näkyy siinä, että pyrin lukemaan ja analysoimaan aineistoa tarkasti – jatkan siis samalla lähiluvun menetelmällä, jota tein aineistoon tutustuessani. Edessäni ovat ne luokittelut, jotka olin saanut sisällön erittelyn avulla. Tärkein osa työskentelystä on nyt työlästä tulkintoja kehittävä uurstusta. Joitakin oivalluksia syntyy. Koko aineistoa ei ole mielekästä analysoida samalla intensiteetillä, vaan pyrin valikoimaan aineistosta tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisimmät osat ja esittää tutkimusluvuissa mielestäni oleellisimpia näytteitä aineistosta johtopäätösteni tueksi.⁷⁹

Tavoitteenani on päästä kirjoittamaan auki analyysini perustelut ja johtopäätökset.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa analysoidaan sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan, esimerkiksi miten rakennetaan faktuaalisia, muut tulkinnat syrjäyttäviä selontekoja, tai miten pyritään vakuuttamaan yleisö argumentoinnilla.⁸⁰ Tässä diskurssianalyttikot ovat lainanneet apuvälineitä muun muassa niin kutsutusta uudesta retoriikasta⁸¹, ja siten diskurssianalyysi lähentyi retorisen analyysin menetelmää.

Retorinen analyysi

Retorisilla keinoilla kuten faktuaalistamisella, suostuttelemalla, konsensuksella ja asiantuntijoihin vetoamalla pyritään saamaan yleisö vakuutetuksi niin, että esitetty näkemys on itsestään selvä ja ainoa oikea.⁸² Tässä tutkimuksessa analysoin aineistosta lähinnä kristillistä taidetta koskevaa argumentaatiota eli väitteitä, niiden perusteluja ja taustaoletuksia.⁸³ Argumenttianalyysin ensimmäinen vaihe on argumentin tunnistaminen. Argumentin erottelu tekstistä on osa tekstin tulkintaa ja edellyttää tekstin sisällön ymmärtämistä ja sen merkitysten ymmärtämistä.⁸⁴

Argumentoinnissa on huomioitava yleisö kenelle puhutaan tai kenelle teksti on tarkoitettu. Lähtökohtaoletuksina eli puhujan ja kuulijan välisinä esisopimuksina ovat käsitykset siitä, mitä pidetään normaalina, totena ja arvokkaana, yhteisössä itsestään selvänä. Niitä ei tarvitse perustella vaan niihin

⁷⁹ Lähdesmäki 2012, 50-51.

⁸⁰ Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 17-19.

⁸¹ Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 18.

⁸² Juhila 2016, 146-147.

⁸³ Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2002, 60-63.

⁸⁴ Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2002, 24.

voidaan vedota.⁸⁵ Etsin tekstistä sellaisia kohtia, joissa puhe on varmaa ja arvovaltaista, auktoritaarista. Eräs tapa on aloittaa kielenkäytön analysointi tarkastelemalla sitä, millä sanastolla jotakin aihealuetta käsitellään. Jotkut yksittäiset sanat ja ilmaisuinkin saattavat vakuuttaa: ”totta kai, sehän on selvää, tosiasia, aina, kaikki, varmuudella...” Myös minä-muotoisuus, me-muotoisuus tai passiivissa puhuttu tuottaa luottamusta ja tehostaa faktuaalisuutta.⁸⁶

Analyysissä ei pyritä tulkitsemaan asian olemusta sellaisenaan vaan sen argumentointia.⁸⁷ Puhe tai teksti pyrkii tietyn yleisön sitouttamiseen esitettyyn argumenttiin suostuttelevan retoriikan kautta. Tekstistä voi tehdä sisäistä analyysia siitä, kuka tai mikä on se taho, jolle puhe tai kirjoitus on suunnattu, kenet se pyrkii vakuuttamaan.⁸⁸

Argumentaation vakuuttavuutta voidaan lisätä erilaisilla keinoilla, sellaisilla, jotka liittyvät argumentaation esittäjään tai sellaisilla, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin. On helpompia saada kannatusta väitteelle, jonka esittäjä nauttii luottamusta kuin sellaiselle, jonka esittäjää pidetään arveluttavana. Arvostetusta asemasta käsin lausuttu puhe saa vakavasti otetun statuksen. Sitoutuuko puhuja argumenttiin? Argumenttia voidaan vahvistaa asiantuntijan lausunnolla tai esittämällä väite useiden tai erityisen arvovaltaisten tahojen hyväksymänä asiana. Joskus myös omien intressien ja subjektiivisten kokemusten kertomisella voidaan pyrkiä herättämään yleisön luottamus.⁸⁹

⁸⁵ Jokinen 2016a, 183.

⁸⁶ Juhila 2016, 149.

⁸⁷ Jokinen 2016b, 338.

⁸⁸ Jokinen 2016b, 340.

⁸⁹ Jokinen 2016b, 344, 346, 348, 350.

3 Diskurssien kirjoja: Mikä määrittää kristillistä taidetta

3.1 Totuudellisuus

Taiteeseen liitetään usein jonkinlaisen absoluuttisen totuuden ajatus.⁹⁰ Tässä sillä on yhteistä rajapintaa paitsi tieteen, myös uskonnon kanssa: myös uskonnon katsotaan käsittelevän jonkinlaisen perimmäisen totuuden asioita.

Olen vakuuttunut, että taiteen kristillisyyteen liittyy aina **totuudellisuus** - - Kristillistä on sellainen taide, joka on **koettavissa todeksi** tyylilajista ja työtavasta riippumatta. - - Taide, joka ei **ilmaise totuutta**, ei ole kristillistä, vaikka sillä sellainen nimi olisikin.⁹¹

Tutkimusaineistossa yksi eniten esiintyneistä kristilliseen taiteeseen liitetystä määreistä oli totuus tai totuudellisuus. Liitän samaan diskurssiin myös puheen kristillisen taiteen aitoudesta sekä siihen liittyvistä todellisuuden tasoista. Tutkijan mielenkiintoni herää pohtimaan, mitä tällaisilla käsitteillä ja määrittäyksillä tarkoitetaan näissä yhteyksissä.

Myös Terho Pursiaiselle taide on totuuden tavoittelemista. Tosin totuutta ei hänen mukaansa koskaan voi varsinaisesti saavuttaa ja määritellä, vaan se pakenee etsittäessä. Tällainen totuus on eksistentiaalista totuutta ja transkendentia, ”totuutta joka ei vielä ole”, totuutta joka muuttaa etsijäänsä. Totuuden etsiminen on tärkeintä ja muuttuminen sen ydin. Taiteeseen sitoutuneet ihmiset ovat totuusyhteisö.⁹²

Eero Tarastin mukaan ”kulttuurit määrittelevät itselleen maisemia, joita ne pitävät kaikkein suositeltavimpina”. Esimerkiksi kansanmusiikkiperinne jaettiin autenttiseen ja epäautenttiseen kansanmusiikkiin sen mukaan, mikä vastasi säätyläisten kansankuvaa.⁹³ Samalla tavoin käsitteet ”aitous” ja ”totuudellisuus” vastaavat kulloisenkin toimijan käsitystä näistä käsitteistä ja niihin liitetystä merkityksistä.

Tarmo Kunnaksen mukaan taiteellinen ylevä ja uskonnollinen pyhä ovat lähellä toisiaan. Siksi niille on yhteistä myös se, että todellisuudella vihjataan

⁹⁰ Väisänen ja Luodeslampi 2010, 11.

⁹¹ Sarantola 1979, 2.

⁹² Väisänen ja Luodeslampi 2010, 190.

⁹³ Ks. Jokinen & Saaristo 2002, 42.

olevan useita tasoja. Molemmat etsivät muutakin todellisuutta kuin se tässä ja nyt aistein havaittava, sellaista joka on ”rajattu pois ensimmäisen tason todellisuudesta”. Sekä uskonnollinen rituaali että taiteellinen kokemus voivat temmata ihmisen pois arjesta.⁹⁴

Todellinen ja *aito* ovat käsitteitä, joilla on pitkä perinne ylevöittävän merkityksen luomisessa. Kristillisen Taideseuran perustajalla Hilja Haahdilla oli itsellään allianssihenkinen ja herätyskristillinen tausta⁹⁵, mikä oli tyypillistä muillekin vuosisadan alussa alkunsa saaneille kristillisille yhdistyksille⁹⁶. Esimerkiksi Suomessa vierailut Ylioppilaiden Kristillisen Maailmanliiton pääsihteeri John R. Mott vaikutti Hilja Haahteen syvästi. Mottin mukaan oikeilla moraalisisilla valinnoilla voi tulla asteittain tietoisemmaksi totuudesta, ja mitä puhtaampana säilyttää elämänsä, se vaikuttaa kristityn ”todellisesta ja aidosta uskosta nousevaan rakkaudelliseen työhön”⁹⁷.

Leo Tolstoille todellisen taiteen merkinä (erotuskriteerinä ”väärennetyistä” taiteesta) on taiteen tartuttavuus, toisin sanoen kuinka taide onnistuu tartuttamaan taiteilijan tunteen tai sielun tilan vastaanottajaan.⁹⁸

Taiteilija Jorma Katajaroutio pitää totuutta kutakuinkin samana kuin sisäistä Jumalan tuntoa, omakohtaisia hengellisiä kokemuksia. ”Tämänhetkiseen kristillisen taiteen kriisiin on syynä **totuuden** puute”. Hän tarkentaa tätä totuuden puutetta siteeraamalla Paavo Ruotsalaisen saama neuvoa: ”Sinulta puuttuu Kristuksen sisäinen tunto ja sen ohessa kaikki.”⁹⁹

Jotakuinkin kenties samasta puhuu Tillich torjuessaan esimerkiksi ”renessanssimaalareiden madonnien” olevan uskonnollisen taiteen luomuksia. Hänen mukaansa niihin sisältyy toki uskonnollinen ulottuvuus, mutta Hengen kokeminen ja läpimurtautuva voima puuttuu.¹⁰⁰

Käsite hengellinen todellisuus esiintyy hiukan eri muodoissa Ars Magnan tiedotussivulla Kristillisen taideseuran omassa esittelytekstissä, josta voidaan löytää merkkejä järjestön oman tehtävän itseymmärryksestä:

⁹⁴ Kunnas 2008, 12–13.

⁹⁵ Aro-Heinilä 2008, 40–49.

⁹⁶ Heikkilä 1977, 160.

⁹⁷ Aro-Heinilä 2008, 40–41, 49.

⁹⁸ Tolstoi 2000, 206

⁹⁹ Katajaroutio 1976, 5.

¹⁰⁰ Tillich 1973, 236.

Kristittyihin taiteilijoihin kohdistuu lisäksi erityinen haaste tuottaa seurakunnan kilvoittelun tueksi hyvää, puhdasta ja **hengellisen todellisuuden huomioivaa** taidetta.¹⁰¹

Kristityt taiteellisesti lahjakkaat ihmiset on haastettu tuottamaan ilmaisulliselta muodoltaan korkeatasoista ja **hengelliselle todellisuudelle** avointa taidetta seurakunnan ja kaikkien ihmisten elämää rikastamaan ja avartamaan.¹⁰²

Tekstejä verrattaessa voidaan nähdä pieniä muutoksia niiden sisällössä.

Myöhemmässä tekstissä ei puhuta enää seurakunnan kilvoittelusta, vaan laveammin kaikkien ihmisten elämän rikastamisesta. Ylevät määreet ”hyvä” ja ”puhdas” on korvattu ”korkeatasoisuudella”. Taiteilijakin on muuttunut kenties avarammaksi ”taiteellisesti lahjakkaaksi ihmiseksi”.

Järvenpään kristillisessä kulttuuriseminaarissa maaliskuussa 1978 puhuneelta Antti Alhonsaarelta nostettiin esiin ajatus, jossa hän näkee tärkeänä ennen kaikkea kristillisen taiteen ilmaisun aitouden, taiteen tason merkitys on vähäisempi.

Huonotasoisella taiteellakin on funktionsa. Kirkon kulttuurin kysymys on, että sitä sekä siedetään että tarvitaan. Syvällisyys ei tarkoita samaa kuin korkeatasoisuus. On kyse **aitoudesta**, joka ilmenee parhaiten ehkä lasten taiteessa. Kristillisellä taiteella olisi oltava pyrkimys **aitoon ja todelliseen elämänilmaisuun**¹⁰³

Samaa aitoutta taiteilijalta peräänkuuluttaa kymmenen vuotta myöhemmin myös Ari Tenhunen: ”Elämä kohdataan uskovan roolin kautta. Ei ole suoraa ja **aitoa suhdetta elämään**”¹⁰⁴

Myös vuoden 1978 Järvenpään kristillisestä kulttuuriseminaarista Ars Magnaan nostetussa repliikissään Jaakko Palomurto määritteli epä kristillisen taiteen olevan ”kauneuden nimissä tehtyä **epäaitoa** ja epä kristillistä työtä.”¹⁰⁵

Sisko Pörsti näkee totuuden subjektiivisenkin luonteen ja taiteilijan haasteena luoda omasta totuudestaan käsin ajaton, yleispätevä totuus – totuus, joka kelpaa sekä kustantajalle (=tilaajalle), lukijalle (=vastaanottajalle) että taiteilijalle itselleen, menettämättä alkuperäistä taiteilijan näkemää totuutta.

Jokainen rehellinen kirjoittaja haluaa paljastaa **totuuden sellaisena kuin hän sen näkee**. Kustantajan porteilla saatammekin yllättäen kohdata **toisenlaisen totuuden**

¹⁰¹ [Tiedotussivu] 1980, 11

¹⁰² Olemme kristittyjen yhteisöihin kotiutuneita taiteenharrastajia 1983, 19.

¹⁰³ Pelkonen 1978, 4.

¹⁰⁴ Tenhunen 1987, 29.

¹⁰⁵ Pelkonen 1978, 4.

kannattajan. - - Pystymmekö luomaan taidetta, joka on niin moniulotteista, ajatonta ja rajatonta, että siitä hohtaa **yleispätevä totuus**?¹⁰⁶

Tauno Sarantola siteeraa Raamattua ja sitoo totuuden yhteen rakkauden kanssa. Tämän näkemyksen mukaan totuudellinen, realistinen taide voisi saada aikaan myös lähimmäisenrakkautta eli tekoja.

- - Ef. 4:15: ... **totuutta noudattaen** rakkaudessa... - - ns. sosiaalirealistinen kirjallisuus (kirjallisuutemme valtavirtaus kuluneina vuosina) - - opettanut **totuutta lähimmäisenrakkaudelle** ¹⁰⁷

Kirjailija Eila Jaatinenkin puhuu ”kristillisestä realismista” ja unohdettujen lähimmäisten näkemisestä ja kuvaamisesta. Huomionarvoista on myös puhe lapsenkaltaisuudesta, syvästä aitoudesta, kuten Alhonsaari¹⁰⁸ aiemmin.

Aito usko toimii prosessissa, joka vapauttaa sidotut tai piilevät luovuuden resurssit. - - Taiteessa tämä voisi merkitä jonkinlaisen **uuden kristillisen realismin** nousua – hahmon antamista sille kärsimykselle ja ilolle joka vallitsee kaikkein unohdetuimpien keskuudessa, yhteiskunnasta kokonaan erotettujen ja itsetunnoltaan äärimmäisen heikkojen luona. - - Meillä on oltava uskallus vaatia itseltämme **realismia**, silmiä nähdä ja keinoja kuvata. - - Kristinuskon kyky tehdä meistä 'lapsen kaltaisia' vapauttaa meidät **syvään aitouteen**, ulottuu persoonan pohjakerroksiin. ¹⁰⁹

Ari Tenhunen taas rinnastaa totuuden kauneuden kanssa, ja näkee molempien takana olevan Jumalan. Tästä absoluuttisesta jumalallisesta alkuperästä seuraa, että Jumalan todellisuus heijastuu etäisenä vieraantuneenkin ihmisen taiteessa.

Vieraantuneimmankin ihmisen taiteessa on nähtävissä edes etäisiä **heijastuksia Jumalan todellisuudesta**. Jalokivi on jalokivi roskatunkiollakin. **Kaikki totuus on Jumalan totuutta, ei ole muuta totuutta**. Kaikki **kauneus** on samaten Jumalan kauneutta. **Totuuden** avulla valheet salakuljetetaan tajuntaan, **kauneuden** avulla ruma. Kuitenkin on pyrittävä katsomaan siihen mikä on **totta** ja **kaunist**a ja ehkä sen voi nähdä sielläkin missä muut eivät sitä huomaa. Luova kristitty ihminen on **todellisella tavalla ihminen**. Hän on löytämässä minuuttaan Kristuksessa. ¹¹⁰

Kuten muun muassa Tenhunen edellä, eri filosofit ovat eri aikoina pohtineet kauneuden ja totuuden ja siten myös taiteen ja henkisyyden välisiä suhteita. G. W. F. Hegel korostaa ajattelussaan historiaa ja siksi näkee, että ihminen tajuaa totuuden eri aikoina eri tavoin. Hegel on myös sitä mieltä, että

¹⁰⁶ Pörsti 1978, 5.

¹⁰⁷ Sarantola 1979, 2.

¹⁰⁸ Pelkonen 1978, 4.

¹⁰⁹ Jaatinen 1980a, 3-5.

¹¹⁰ Tenhunen 1981, 5.

taide kyllä tavoittelee ja lähestyy totuutta, mutta totuutta nykyihmiselle paljastuneessa muodossaan voidaan taiteessa esittää vain vajavaisesti. Toisaalta Hegelille uskonto on taidetta lähellä siksikin, että kumpikaan ei tavoita tätä todellisuutta sellaisena kuin se todella on. määritelmän mukaan. Siksi Hegelin näkemystä todellisuuden tavoittamisesta uskonnollisen taiteen avulla voidaan pitää skeptisenä. Platonin ajattelu voidaan yksinkertaistettuna esittää niin, että totuus on idea itse, kauneus on idean ilmentämistä. Samalla Platonkin varoittaa, että taide ei pysty tavoittamaan totuutta, vaan jää kahden askeleen päähän siitä.¹¹¹

Kristillisessä Taideseurassakin todellisuus käsitetään moniulotteisena:

Kristinuskon läpikäyneissä länsimaissa on pitkään voitu olettaa yleisen mielipiteen sisäistäneen, kunnioittavan tai ainakin olevan tietoinen **kristillisestä todellisuuden mallista**, peruskuvioista. - - Kristityn uudistuva peruskokemus, luokse kutsuva ihmeteltävä Jumalan hyvyys muistuttaa **todellisuuden moniulotteisuudesta** ja tarpeesta huomioida se kokonaisena.¹¹²

Kristillisen taiteen paradoksia, Jumalan todellisuuden ja ihmisen todellisuuden leikkauskohtaa kuvaa kirjailija Eila Jaatinen:

- - hänen [Michel Tournier'n] teoksissaan toteutuu kristillisen taiteen paradoksi: hän kuvaa tätä maailmaa, helvettiä täällä ajassa, vallan väärinkäyttöä, riistoa, nälkää, kuolevia unelmia – ja yhtä järkkymättä, joskin vain aavistuksenomaisesti, **Jumalan todellisuutta**. - - On kuvattava ihmistä ja **ihmisen todellisuutta**. - - Joka kavahtaa **todellisuuden vaikeita jakarkeita puolia**, ei luo oikeaa kuvaa. - - Kristillisen taiteen vaara on kuitenkin toisaalla. Tarjoillaan laihaa **todellisuudelle vierasta** lientä, josta elämän maku, tuoksu, syvyys ja leveys on tislattu pois, ja jäljelle on jäänyt ainoastaan korkeus. Baltasar (Tournierin kirjan hahmo) taistelee taiteenrakkautensa kanssa aikana, jolloin kuvien kieltäminen on **totuus** hänen maassaan papiston keskuudessa. - - Hetkessä jossa rakkauden teko tehdään, jumalallinen leikkaa inhimillisen. Niitä hetkiä, sitä kauneutta, on kristillinen taide kutsuttu kuvaamaan: **todellisuutta** joka on **armoton ja kaihea**, ja jossa rakkaus toteutuu vaikka kuinkakin pieninä välähdyksinä. - - Kristillinen taide on tätä kaikkea: **todellisuus sellaisena kuin se on** eikä sellaisena kuin sen toivoisimme olevan, siistittynä, sensuroituna; ja Jumalan valtakunta, siellä missä se pilkahtaa näkyviin epätoivon keskeltä.¹¹³

Jaatinen kokee myös rakkauden liittyvän kristillisen taiteen kuvaaman todellisuuden kanssa yhteen, juuri jumalallisen ja inhimillisyyden yhteyden kautta.

Maailman todellisuuden kaunistelemattoman kuvaamisen kristillisen taiteen välttämättömän ehtona näkee Tauno Sarantola esitellessään kirjailija Juhani Rekolan kirjallisuutta sekä näkemystä kristillisestä taiteesta:

¹¹¹ Ks. esim. Tolstoi 2000, 52–53; Vuorinen 2008, 339–340.

¹¹² Polso 1979b, 5.

¹¹³ Jaatinen 1984, 3–4.

Kristilliseksi sen [taiteen] tekee maailman kuvaaminen mitään tietoisesti sivuuttamatta, korjaamatta ja kaunistelematta, säilyttäen **yhteyden myös pahan todellisuuteen**, maailman pimeyteen ja **ihmisen elinehtojen todelliseen luonteeseen**.¹¹⁴

Hans-Eckehard Bahr on samoilla linjoilla taiteen totuudesta. Taide ”kun näyttää todellisuuden sellaisena ’kuin se on’”. Bahr piti taiteissa tapahtunutta illuusioista luopumista ja myyteistä riisumista hyvänä asiana avoimen uskon kannalta. Todellisuus on kyselyn kohde ja moderni taideteos vie etsimään vastauksia (EI illuusioita).¹¹⁵ Bahrille taiteen todellisuus ei ole ideaalista, vaan jokapäiväisen todellisuuden löytämistä ja paljastamista (EI idealismia)¹¹⁶. Bahrin mielestä taiteella ei ole ikuisuusluonnetta. Sitä vastoin hän haluaa korostettavan mitä painokkaimmin taiteen tämänpuoleisuutta¹¹⁷ (EI ikuisuutta vaan tämänpuoleisuus).¹¹⁸

Taiteen nähdään myös muuttuneen epätodelliseksi, toisin sanoen luonnottomaksi, käsitteelliseksi, jopa paholaismaiseksi. Raamatullisen ja persoonallisen Jumalan sulkemista taiteen maailmankuvasta kritisoidaan.

Tarkastelemalla naisen kuvan olemusta taiteen eri aikakausina, voidaan samalla nähdä läpileikkaus **ihmisen asemasta todellisuudessa**. - - Ensin katosi muoto ja hahmo ja lopulta kaikki **yhteydet todellisuuteen**. - - (d'Avignonin naiset) suuntautuu kohti **käsitteellistä todellisuutta**, jossa on osin luonnottomia paholaismaisia aineksia. - - Länsimainen taidekulttuuri on valtaosin sulkenut maailmankuvastaan persoonallisen, ihmiseen yhteyttä hakevan, Raamatussa itsensä ilmoittaneen Jumalan olemassaolon.¹¹⁹

Atte Korhola pohtii todellisuuden ja taiteen suhdetta monelta kantilta. Hän näkee, että todellisuus on laajempi kuin näkyvä todellisuus; paradoksaalisesti kuitenkin mystiikkaan taipuvainen moderni taide on vaarassa kadottaa yhteyden havaittavaan todellisuuteen, luontoon ja Jumalan luomistodellisuuteen.

Luonnonmukaista vaikutelmaa tavoittelevia 1800-luvun taideteoksia katsellessa voisi helposti ajatella taiteilijoiden **kopioivan todellisuutta** valokuvauksellisen tarkasti. - - Itse asiassa taide ei ole koskaan **todellisuuden kopioimista**. - - **Näkyvään todellisuuteen rajoittuvan** ajattelun taideteoriat korostavat usein taiteen erilaisia tarkoituksia. - - Kristityt saattavat myös syyllistyä taiteen välineellistämiseen. Siksi ei George Rouaultia ja joitakin muita (pietismistä kaukana olleita kristittyjä taiteilijoita) lukuunottamatta kristillisistä piireistä ole noussut juuri lainkaan todella relevantteja taiteilijoita, jotka pystyisivät omassa

¹¹⁴ Sarantola 1987, 16–18.

¹¹⁵ Bahr 1970, 155–156.

¹¹⁶ Bahr 1970, 117–118.

¹¹⁷ Bahr 1970, 114–115.

¹¹⁸ Schwebel 2008, 182–183.

¹¹⁹ Korhola 1987a, 11–13.

historiansa tilanteessa ilmaisemaan **aitoa kristillisyyttä** puhuttelevalla tavalla. - -
 Mystismi on voimakkaasti läsnä myös yleiskulttuurin tuottamassa modernissa taiteessa, joka taipuvaisena mystiikkaan pyrkii etsimään yleispäteviä periaatteita kadottaen kaikenlaisen **yhteyden havaittavaan todellisuuteen**, jossa me elämme. -
 - Uskon, armon ja uskonnon maailma edusti skolastiikassa **korkeampaa todellisuutta** kuin alempi ihmisen, järjen ja luonnon maailma. - - ettei maailmankaikkeudessa eikä **Jumalan luomistodellisuudessa** ole mitään sellaista tekijää, joka edellyttäisi Akvinolaisen tekemää kahtiajakoa.¹²⁰

1990-luvulle tultaessa ehdottomat vaatimukset kristilliselle taiteelle ovat vähentyneet, mutta uskollisuutta pysyvälle totuudelle kuitenkin toivotaan kristilliseltä taiteelta yhä:

Eurooppaa muokkaavat taloudellis-yhteiskunnalliset muutokset alleviivaavat jälleen, että **näkyvä todellisuus** ei ole **koko todellisuus** eikä varsinkaan **pysyvä totuus**. - - Muuttuvan henkisen ilmaston ja muuttuvien yhteiskunnallisten tilausten kehityksessä **kristityn totuuteen** ei päästä vähittäin erittelemällä vaan jatkuvasti palaamalla kuuliaisuuteen **persoonalliselle totuudelle**. Jeesus sanoi itsestään: - **Minä olen totuus**.¹²¹

3.2 Raamatullisuus

Yhtenä kristillisen taiteen olemuksellisenä piirteenä pidetään usein sen niin sanottua raamatullisuutta, toisin sanoen että siitä olisi löydettävissä yhtymäkohtia Raamattuun, Jumalan Sanaan. Myös esimerkiksi Juhani Rekolan näkemys on tämä: Ainakin se (’kristillinen’) tarkoittaa sitä, että aiheen ja sen käsittelyn on oltava jossain yhteydessä evankeliumiin, raamatulliseen kuvaan maailmasta ja ihmisestä.¹²²

Tämä on joskus saattanut aiheuttaa ongelmia abstraktimpien ilmaisumuotojen kohdalla. Käyttämässäni aineistossa esiintyy sekä hyvin tiukkaa kannanottoa raamatullisuuden puolesta että myös väljempää linjaa. Kuitenkaan raamatullisuusdiskurssi ei ole aineistossa kovin yleinen, mutta nuo harvat vaateet ovat melko tiukasti ilmaistuja. Ars Magnan keskustelussa todetaan, että ”länsimainen taidekulttuuri on valtaosin sulkenut maailmankuvastaan persoonallisen, ihmiseen yhteyttä hakevan, **Raamatussa itsensä ilmoittaneen Jumalan** olemassaolon.”¹²³

¹²⁰ Korhola 1987b, 23–25.

¹²¹ Polso 1990, 3.

¹²² Rekola 1985, 67.

¹²³ Korhola 1987a, 13.

Raamatullisuusvaatimusta perustellaan sillä, että Jumalan pyhä Sana on kristillisyyden ja kirkon perusta. Matti Komulainen ilmaisee kantansa tiukasti:

”Kirkon eli Sanan ja sakramentin yhteydessä kriteeri on Jumalan Sana.

Kuvataiteella on siksi oltava **yhteys Sanaan**.”¹²⁴

Kuvanveistäjä Kari Juva on samalla kannalla, mutta esittää ajatuksensa vähemmän vaativassa muodossa:

Niiden (kirkkotaidetöiden) tulisi sopia siihen ympäristöön (”Jumalan huoneeseen”), eikä loukata sitä ilmapiiriä, jossa Jumalan Sanaa saarnataan. – – Haluaisin kirkkotaiteen olevan puhdasta, sen tulisi olla Jumalan ylistystä ja siinä tulisi olla viitteitä Raamattuun.¹²⁵

Rajankäyntiä käydään raamatullisuuden, uskonnollisuuden ja kristillisyyden vaatimuksista ja käsitteistä. Katajaroutio on poiminut näitä artikkeliinsa:

Kristillinen taide ei ole uskonnollista taidetta. - - Voimme todeta, ettei uskonnollisuus ole samaa kuin kristillisuus.” - - uskonnollisuus on sokeaa jumaluuden palvontaa, jollaista kristillisuus ei ole. - - Kristillisuus perustuu **Jumalan ilmoitukseen** itsestään **pyhän Sanansa** kautta.¹²⁶

Tässä rajankäynnissä ”arviointiperusteeksi tulisi pyrkiä ottamaan **Jumalan ilmoitus Raamatusta** eikä esimerkiksi kulloistakin yhteiskunnan tai henkilökohtaisten mieltymysten sanelemaa lähtökohtaa.”¹²⁷ Tämän vuoksi Antero Polso päätyy esittämään, että ”sekä valtaosaltaan kristinuskoa että ei-kristillisiä uskontoja tunnustavien kansojen kulttuurituotteisiin tulee suhtautua kriittisesti.”

¹²⁸

Toisaalta Kristillisen Taideseurankin julkaisuissa alkoi olla toisenlaisiakin ääniä. Saatettiin kokea, että raamatullisen aiheen käyttö ei riitäkään perustaksi kristilliselle taiteelle:

Hyödyntämisajattelu voi kahlita Jumalan luomistodellisuuden ja luomakunnan monimuotoisuuden pelkäksi hartauskristillisyydeksi. - - Kristilliseksi taiteeksi kelpuutetaan ainoastaan raamatullisten aiheiden kuvaaminen ja käyttäminen. - - Se että teoksen aihe on raamatullinen ei siis vielä takaa sen kristillisyyttä.¹²⁹

¹²⁴ Pelkonen 1978, 4.

¹²⁵ Nevalainen 1987, 8.

¹²⁶ Katajaroutio 1976, 5.

¹²⁷ Polso 1987, 21.

¹²⁸ Polso 1987, 21.

¹²⁹ Korhola 1987b, 24.

3.3 Ymmärrettävyys

Muutamaan kertaan aineistossa kristilliseltä taiteelta vaadittiin ymmärrettävyyttä. Tämä ymmärrettävyyden vaatimus voidaan tulkita kannanotoksi esittävän taiteen puolesta. Voidaan myös olettaa ymmärrettävyyden liittyvän usein edellä esitettyyn raamatullisuuden vaatimukseen. Kristillisen taiteen toivotaan esittävän raamatullisia aiheita ymmärrettävässä muodossa. ”Kristillinen taide ei voi olla salakieltä – vaan **kaikkien ymmärtämää kristillisyyttä.**”¹³⁰

Yleisesti taiteen ymmärrettävyydestä on esitetty hyvin vastakkaisiakin näkemyksiä. Esimerkiksi 1800-luvulla Leo Tolstoi näki että taiteen pitää olla kansan enemmistön hyväksymää ja ymmärtämää ollakseen taidetta. Oscar Wilde sen sijaan näki taiteen olemuksen luonnostaan elitistisenä, ja siksi sitä ymmärtääkseen pitää olla perehtynyt ja kouluttautunut. Tästä on juontanut juurensa taidemaailma-teoria, jonka mukaan taide on päätös. Päätösoikeus on asiantuntijapiirillä. Liisa Väisänen näkee wildeläisen näkemyksen olevan vallalla eurooppalaisessa keskustelussa, joskin Suomessa esiintyy myös tolstoilaista kantaa, vanhastaan se on liitetty erityisesti sosialistiseen taiteeseen.¹³¹

Erityisesti Tauno Sarantola ottaa Ars Magnan 1979 kevätnumeron pääkirjoituksessaan voimakkaasti kantaa kirkkotaiteen ymmärrettävyyden puolesta. ”Kristillistä on sellainen taide, joka on koettavissa todeksi tyyllilajista ja työtavasta riippumatta.”¹³²

1970-luvun lopulla keskusteltiin vilkkaasti uusista alttaritaideteoksista, joita ei ymmärretty tai ymmärrettiin ”väärin”. Muun muassa Pihlajamäen alttarireliefi herätti polemiikkia.¹³³ Ars Magnassa ei juuri suoraan viitattu näihin nimenomaisiin tapauksiin, mutta epäsuorasti ja yleisellä tasolla Sarantola ilmaisi mielipiteensä:

Yhtä tarkoituksetonta on antaa minkä tahansa formalistisen väri-, muoto- tai viivasommitelman käydä jumalanpalvelushuoneeseen uskonnollisesti liittyvästä taiteesta antamalla sille ylimalkainen, panteistis-uskonnollinen nimi ’Valo’, Ylöspäin ’ tai muu tämäntyyppinen.¹³⁴

¹³⁰ Katajaroutio 1976, 5.

¹³¹ Väisänen ja Luodeslampi 2010, 13–14.

¹³² Sarantola 1979, 2.

¹³³ Ks. esim. KTS:n arkisto; Visuri 1976, Reppuri 1976, Kuosmanen 1976, 1-2.

¹³⁴ Sarantola 1982, 5.

Atte Korhola kritisoi vuoden 1987 Avoimessa lehdessä ihmisen kuvaamisen kadottaneen täysin yhteydet todellisuuteen ja kuvien muuttuneen tunnistamattomiksi.

Ensin katosi muoto ja hahmo ja lopulta kaikki yhteydet todellisuuteen. Se, mitä Platon kutsui ideaksi ja Aristoteles muodoksi, oli kubisteille lopulta kauniita kuvia, jotka eivät esittäneet muuta kuin outoja kuvioita ja kummallisia hahmoja, joilla ei ollut minkäänlaista vastinkohtaa todellisuudessa.¹³⁵

Ymmärrettävyyteen voidaan helposti yhdistää myös uskonpuhdistuksen jälkeinen ajatus kansan opettamisesta kuvien avulla, biblia pauperum. Lutherilla kuvat olivat adiafora-kysymys: yhdentekevä tärkeämpien asioiden rinnalla. Aluksi Luther oli jopa kirkkoihin sijoitettuja kuvia vastaan. Karlstadtin kanssa käydyn välienselvittelyn myötä Lutherin kanta muuttui myönteisemmäksi. Koska ihminen tekee kuitenkin sydämessään kuvan kuulemastaan, ei ole synty myöskään nähdä konkreettista kuvaa. Sana on kuitenkin se, joka välittää evankeliumin, ei kuva.¹³⁶

3.4 Julistavuus

Juhani Rekolan mukaan kristillinen taide oli alunalkaen julistavaa ja tunnustavaa, ja keskiajalla biblia pauperum -näkemys myötä se sai opettavan ja julistavan tehtävän.¹³⁷

Ars Magnan aineistossa esiintyy kahtalaista diskurssia kristillisen taiteen julistavuuden suhteen. Tämä vertautuu hyvin kristillisen taiteen taideteorioiden kanssa. Esimerkiksi Hans-Eckehard Bahr ei näe julistavuutta kristillisen taiteen ehtona, vaan päinvastoin näkee, että vain ”julistavasta sisällöstä” kiinnostunut taiteilija ei täytä tai palvele sen enempää taiteen kuin uskonkaan vaatimuksia¹³⁸. Koska pelastus tapahtuu yksinomaan Sanan kautta, taide ei pelasta eikä sen kuulu näin ollen julistaa. Sanalla ja sakramenteilla on yksinomainen pätevyys

¹³⁵ Korhola 1987a, 12.

¹³⁶ Esim. Rekola 1985, 22-24.

¹³⁷ Rekola 1985, 41.

¹³⁸ Bahr 1970, 184.

julistukseen, kaikilla inhimillisen taiteen muotomahdollisuuksilla me vastaamme tähän pelastustapahtuman aktuaalistumiseen.¹³⁹

Muun muassa Tauno Sarantola puolestaan näkee asian toisin. Hänen mukaansa taide on alisteinen kristinuskolle.¹⁴⁰

Taiteilija Jorma Katajarautio paitsi että määrittelee, että pitää olla Raamattuun perustuvaa, pitää olla myös julistusta: ”Sen (kristillisen taiteen) tulisi olla julistavaa ja puhuttelevaa ja rauhan antavaa taidetta.”¹⁴¹

Nuorisonohjaaja Vesa Laakkonen varoittaa nostamasta taidetta seurakunnan piirissä itsenäiseksi asiaksi. Tällöin vaarana olisi hänen mukaansa, että taiteelle annettaisiin ”itseriittoinen merkitys”. Sen sijaan hänen mielestään:

- - taiteen tulee saada toimia Jumalan kanavana kasvattaa seurakuntaa sekä esittäjää. Kristillisessä taiteessa **taiteilija ilmaisee Kristusta**, ei itseään. - - Taiteilija, kuten jokainen, voi olla mukana Jumalan työssä.¹⁴²

Ars Magnassa lainattiin brittiläisestä ACG Magazინesta taidemaalari Mark Marchakin tekstiä, jossa tämä varoitti näin:

Kristityt kuvataiteilijat tietävät seurakunnan odottavan heiltä selkeää tunnustautumista uskoon. Poikkeama näistä odotuksista joko vaimeamman uskon ilmauksen tai nykyisten ilmaisutapojen kokeilun suuntaan saattaa aiheuttaa syytöksen yrityksestä itseisarvoiseen uran luomiseen tunnustuksellisuuden kustannuksella.¹⁴³

Samanaikaisesti julistavuus-diskurssissa esiintyy toisenlaisiakin ääniä. Muun muassa Eila Jaatinen puolustaa taiteen autonomiaa: ”- - eikä taide voi koskaan ensisijaisesti ajaa jotakin maailmankatsomusta tai se lakkaa olemasta taidetta.”¹⁴⁴

Kristillisen taideseuran omassa esittelyssä Ars Magnan tiedotussivulla syksyllä 1980 todettiin näin:

Kristittyihin taiteilijoihin kohdistuu lisäksi erityinen haaste tuottaa seurakunnan kilvoittelun tueksi hyvää, puhdasta ja hengellisen todellisuuden huomioivaa taidetta. - - Ihmisen luovuus heijastaa Jumalan kuvaa hänessä. Luovan työn tulokset toimivat näin monitasoisena ylistyksenä Jumalalle sisällöstään riippumatta.¹⁴⁵

¹³⁹ Bahr 1970, 231–233.

¹⁴⁰ Sarantola 1976a, 2.

¹⁴¹ Katajarautio 1976, 5.

¹⁴² Laakkonen 1977, 4.

¹⁴³ Marchak 1980, 1.

¹⁴⁴ Jaatinen 1980a, 4.

¹⁴⁵ [Tiedotussivu] 1980b, 11.

Bahr on tästä eri mieltä. Hän esittää, että Luojan ja luodun ihmisen luovuudella ei voi olla analogiaa, koska Jumalan tyhjästä luomisella ja ihmisen taiteellisella kyvyllä on tosiasiallinen ero. Siksi luominen on hänen mukaansa ainoastaan Jumalan analogiaton ominaisuus. Taiteellista kuvaamista ei sovi nimittää luomiseksi, koska se on vain luomisen jäljittelyä.¹⁴⁶

Toisaalta saatetaan arvostaa myös sellaisen taiteen henkistä ja hengellistä antia, joka ei ole kristinuskoa julistavaa. Näin esimerkiksi sanoo pääkirjoituksessaan Eero Mikkonen:

Eikö lienekin niin, että usein saatamme elää innoittavia, rohkaisevia, jopa siunaavia hetkiä kirjojen äärellä, kuvataiteen edessä, musiikin kuuntelussa, teatterissa tai jossain muualla? Eikä sittenkään aina tarvinne olla kysymys pelkästä 'kristillisestä taiteesta'?"¹⁴⁷

Myös Tillich sanoo, että taiteen ei tarvitse käsitellä uskonnollisia aiheita ollakseen uskonnollista. Taide on uskonnollista kun ”siinä saa ilmauksen kokemus perimmäisestä merkityksestä ja perimmäisestä olemisesta”.¹⁴⁸

Vuoden 1987 Avoimessa lehdessä Anu Ahosen haastattelema runoilija Tommy Tabermann kritisoi kristillisen taiteen julistavuutta:

Sellaisena kuin kristillinen taide nykyään ilmenee, sitä voi verrata huonoon poliittiseen taiteeseen. Sen vastaanottajat tietävät aina jo etukäteen, miten se ”päättyy”. Mutta taideteoksen on päätyttävä miten tahansa, omien lakiensa mukaan.¹⁴⁹

Kuvanveistäjä Kari Juva odottaa samassa lehdessä kuitenkin ainakin kirkkotaiteelta enemmän: ”Haluaisin kirkkotaiteen olevan puhdasta, sen tulisi olla Jumalan ylistystä ja siinä tulisi olla viitteitä Raamattuun.”¹⁵⁰

Lehden toimittanut ”Minun käteni soi -työryhmä” puolustaa taiteen ja taiteilijan autonomiaa: ”Haluamme myös puolustaa taiteen ja taiteilijan työn merkitystä ilman ehdotonta tarvetta alistaa taidetta julistustyön tai muun hengellisen tarkoituksen välineiksi.”¹⁵¹

Juhani Rekola oli pari vuotta aiemmin ratkaissut julistavuus-dilemman lausumalla, että ”yleensä julistava taide ei ole suurta taidetta, kun taas suuri taide

¹⁴⁶ Bahr 1970, 66-68.

¹⁴⁷ Mikkonen 1985, 3.

¹⁴⁸ Tillich 1973, 232.

¹⁴⁹ Ahonen 1987, 5.

¹⁵⁰ Nevalainen 1987, 8.

¹⁵¹ Minun käteni soi 1987, 34.

on julistavaa”. Hän näkee, että taideteoksen syvempi vaikuttavuus syntyy sen avoimuudesta, toisin sanoen kun jätetään jotain sanomatta, esitetään mieluummin kysymyksiä kuin vastauksia. Hän puhuu samaa kieltä Tommy Tabermannin kanssa kritisoidessaan tietoisesti julistavaa propagandakuvaa siitä, että siitä puuttuu vaikeneminen, ”rivien välistä” lukeminen ja siten se on täysin suljettu.¹⁵²

3.5 Taiteilijan kristillisyyys

Yksi mahdollinen lähestymistapa taiteen kristillisyyteen on taiteilijan kristillisyyys. Yhtäältä voidaan määritellä väljästi, että taide on kristillistä, jos sen luonut taiteilija on kristillinen. Aineistosta löytyy myös monia viittauksia taiteilijaan ja hänen tehtävänsä kristillisen taiteen kentällä. Esimerkiksi nuorisonohjaaja Vesa Laakkonen puhuu näin: ”Kristillisessä taiteessa taiteilija ilmaisee Kristusta, ei itseään. - - Taiteen tulee saada toimia Jumalan kanavana kasvattaa seurakuntaa sekä esittäjää. - - Taiteilija, kuten jokainen, voi olla mukana Jumalan työssä.”¹⁵³

Siis älköön käykö niin, että yleiskulttuurin purjehtiessa pois mielekkyyden ja päämäärätietoisuuden omaavasta kristillisestä kehyksestä, myös kristillinen hengenviljely taantuisi.¹⁵⁴

Ars Magnaan 1/80 lainattiin ACG Magazinessa taidemaalari Mark Marchakin artikkeli Kristityt ja kuvataide: odotukset ja tulokset. Marchak kommentoi näin:

Kristityt kuvataiteilijat tietävät seurakunnan odottavan heiltä **selkeää tunnustautumista uskoon**. - - Poikkeama näistä odotuksista joko vaimeamman uskon ilmauksen tai nykyisten ilmaisutapojen kokeilun suuntaan saattaa aiheuttaa **syytöksen yrityksestä itseisarvoiseen uran luomiseen** tunnustuksellisuuden kustannuksella. - - Taiteilijoilla itsellään on paras valmius ratkaista, miten **kristilliset arvot välitetään nykyihmiselle** kuvataiteen keinoin. Heille on suotava vapaus etsiä tämä tapa.”¹⁵⁵

Ars Magnassa oli keväällä 1982 englantilaisen Arts Centre Groupin ohjelmajohtaja John Forrestin taiteilijan kristillisyyteen liittyvä kirjoitus ”Kristityn taiteilijan paikasta nyt”.

¹⁵² Rekola 1985, 44–45.

¹⁵³ Laakkonen 1977, 4.

¹⁵⁴ Polso 1979, 5.

¹⁵⁵ Marchak 1980, 1-2.

Mielessäni on neljä asiaa, jotka kristittyjen taiteilijoiden tulee asettaa etusijalle näinä vuosina. Ensiksi meidän tulee taiteen ja viestinnän aloilla huolehtia ihmissuhteista. —kristittyjen taiteilijoiden ryhmänä meidän tulee käytännössä myötävaikuttaa tällä alalla esiintyvien suunnattomien ongelmien vastavoimana.

Toiseksi esitän, että rukouksen tulee olla etusijalla. Taiteilijoiden tulisi käyttää luovaa kykyään rukouskäytännön lisäämiseksi.

Kolmanneksi meidän tulisi ajatella taiteiden ja ympäröivän maailman epävarmuutta ja toimia siten, että käytännössä poistamme epävarmuutta, toimimme sen vastavoimana.

Neljäntenä ja samanarvoisena velvoitteena – meidän tulee toimia siten, että jaamme taiteellista näkemystämme koko kirkon kanssa.¹⁵⁶

3.6 Taiteen laadukkuus

Ars Magna -aineistossa pohditaan, pitääkö kristillisen taiteen olla taiteellisesti korkeatasoista. Antti Alhonsaari puolusti kristillisessä kulttuuriseminaarissa Järvenpäässä 1978 myös huonotasaisen taiteen paikkaa kirkon kulttuurissa:

Huonotasoisellakin taiteella on funktionsa. Kirkon kulttuurin kysymys on, että sitä sekä siedetään että tarvitaan. Syvällisyys ei tarkoita samaa kuin korkeatasoisuus. On kyse aitoudesta, joka ilmenee parhaiten ehkä lasten taiteessa.¹⁵⁷

Kirjailija Eila Jaatinen vaatii taiteilijalta ennen kaikkea uskallusta toteuttaa itseään. Se on ehdottomampaa kuin pyrkimys niin sanotun kristillisen taiteen tekemiseen:

Jos koettaa tehdä niin sanottua kristillistä taidetta, uskovien tekijän ja uskovien vastaanottajien rooliin sopivaa, sivuuttaa välttämättömän rajankäynnin: itsensä toteuttamisen opettelun, joka on luovalle ihmiselle ehdoton uskallus. - - Meillä on oltava uskallus vaatia itseltämme realismia, silmiä nähdä ja keinoja kuvata.¹⁵⁸

Kristillinen taideseura odottaa taiteelta sekä korkeaa tasoa että hengellisyyttä:

Kristityt taiteellisesti lahjakkaat ihmiset on haastettu tuottamaan ilmaisulliselta muodoltaan **korkeatasoista** ja hengelliselle todellisuudelle avointa taidetta seurakunnan ja kaikkien ihmisten elämää rikastamaan ja avartamaan.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Forrest 1982, 16: käännös Ansa Kirjavainen.

¹⁵⁷ Pelkonen 1978, 4.

¹⁵⁸ Jaatinen 1980a, 3–4.

¹⁵⁹ Olemme kristittyjen yhteisöihin kotiutuneita taiteenharrastajia 1983, 19.

Arkkitehti ja toimittaja Antero Polso ei arvioisi kristillistä taidetta ”mieltymysten” lähtökohdista. Mieltymysten voidaan tulkita tässä merkitsevän erilaisia yleisiä tai yksilöllisiä taiteellisen tason arviointikriteerejä. Taiteen sisältö, tai sanoma, on muodon yläpuolella Hänen mielestään ”Arviointiperusteeksi tulisi pyrkiä ottamaan Jumalan ilmoitus Raamatusta eikä esimerkiksi kulloistakin yhteiskunnan tai henkilökohtaisten mieltymysten sanelemaa lähtökohtaa.¹⁶⁰

Graafikko Ari Tenhunen pohdiskelee kristillisen taiteen määrittelyn dilemmaa ja puolustaa luovan työn itseisarvoa ja elävää taidetta, sen sijaan että rajattaisiin taiteen ilmaisumuotoja:

Uskovien yhteisöt yrittävät löytää selvän ja yksiselitteisen määritelmän sille, mitä on kristillinen taide ja mikä ei ole. - - Näin voitaisiin sulkea pois mahdollisten taiteellisten ilmaisumuotojen joukosta ne, jotka eivät määrittelyn mukaan ole kristillisiä. - - Taiteen on päästävä elämään, niinkuin seurakuntalaisten on jumalanpalveluksen jälkeen lähdettävä kirkoista koteihin ja työhön elämän monilla saroilla.¹⁶¹

Ars Magnassa 1989 lainattiin Hilja Haahden syntymän 100-vuotisjuhlassa Temppeliaukion kirkossa vuonna 1974 Tauno Sarantolan pitämää juhlapuhetta. Puheessa Sarantola tiivistää oman käsityksensä kristillisestä taiteesta ja sen laadusta. Kristillisen taiteen tulisi olla eettisen ja esteettisen koetuksen kestävä:

Yleisesti voidaan sanoa, että kristillisen taiteen tekee kristilliseksi sen **laatu**. - - Kristilliseksi itseään kutsuvalla taiteella on yksi tuntomerkki. Sen tulee olla monella tavalla koetuksen kestävä, raamatullista sanaa käyttäkseni. - - Sen **täytyy kestää** ammatillinen kritiikki, sen **tulee olla** hyvää taidetta teknillisenä suorituksena ja esteettisessä mielessä. Mutta samalla kristillisen **taiteen tulee kestää myös eettinen** kritiikki. - - Näissä oloissa (huom. 1974!) **meidän tulee osaltamme huolehtia**, että suomalainen taide kestää eettisen ja esteettisen koetuksen.¹⁶²

¹⁶⁰ Polso 1987, 21.

¹⁶¹ Tenhunen 1987, 29–30.

¹⁶² Sarantola 1989, 14–15.

4. Määrittely kristillisen taiteen tehtävän kautta

4.1 Jumalan suhde ihmiseen

Läpi koko aineiston kristillistä taidetta määritettiin sen merkityksen tai moninaisten tehtävien kautta. Luokittelin näitä kristillisen taiteen tehtäviä sen mukaan, mihin ne liittyvät tai mistä näkökulmasta kristillistä taidetta kulloinkin ajatellaan.

Jumalaan liittyviä tehtävämääreitä oli runsaasti. Ensimmäinen uskonkohta, luominen, liitetään kristilliseen taiteeseen siten, että ihminen on Jumalan luoma ja Jumalan kuva, jonka rajatonta arvoa kristillisen taiteen tulisi kuvata¹⁶³, varjella tätä Jumalan kuvaa ihmisessä¹⁶⁴. ”Meidän tulee esimerkillämme korostaa ihmisen arvoa ja hänen elämänsä korkeita päämääriä ja tarkoituksperiä. Meidän tulee innostaa luomistyöhön, joka ”palvelee lähimmäistä ja kuvastaa ihmisen rajatonta arvoa Jumalan luomana olentona ja Hänen kuvanaan.”¹⁶⁵

Kristillisen taiteen voidaan toivoa jopa eheyttävän tuota Jumalan kuvaa ihmisessä. Näin lausuu muun muassa Eila Jaatinen:

Kristillisen taiteen tehtävä on tehdä ehjäksi Jumalan kuva ihmisessä: kuvata inhimillistä, ja inhimillisessä ilmenevää jumalallista niin että molemmat puolet muodostavat ehjän kokonaisuuden. - - On kuvattava ihmistä ja ihmisen todellisuutta. - - Hetkessä jossa rakkauden teko tehdään, jumalallinen leikkaa inhimillisen. Niitä hetkiä, sitä kauneutta, on kristillinen taide kutsuttu kuvaamaan: todellisuutta joka on armoton ja kaihea, ja jossa rakkaus toteutuu vaikka kuinkakin pieninä välähdyksinä.
166

Toisaalla kuitenkin Bahr vastustaa taiteen eheyttävää vaikutusta. Päinvastoin hänen mielestään taide räjäyttää ja paljastaa luutuneita rakenteita, ja sen kautta voi tulla tietoiseksi syntisestä tilasta.¹⁶⁷

Taide voidaan nähdä myös Jumalan luomistyön jatkumona: Toisaalta ihmisen saatetaan nähdä taiteellisen luomisen kautta olevan mukana Jumalan työssä. Toisaalta yhteys toimii myös toisinpäin: taide on ”Jumalan kanava kasvattaa seurakuntaa sekä esittäjää”.¹⁶⁸

¹⁶³ Sarantola 1989, 15.

¹⁶⁴ Heikka, ks. Mikkonen 1985, 3.

¹⁶⁵ Sarantola 1989, 15.

¹⁶⁶ Jaatinen 1984, 3–4.

¹⁶⁷ Schwebel 2008, 183.

¹⁶⁸ Laakkonen 1977, 4.

Eero Mikkonen siteeraa kevään 1985 pääkirjoituksessaan teologian tohtori Mikko Heikkaa: ”Taide on kristillistä silloin, kun se varjelee ihmisessä olevaa Jumalan kuvaa. - - Merkityksellisintä kristillisen uskon kannalta on taide silloin, kun se on ihmisen Jumala-suhteen asialla.”¹⁶⁹

Kristillisen taiteen tulisi siis olla ”ihmisen Jumala-suhteen asialla”¹⁷⁰ sekä tukea seurakuntaa kilvoittelussa ¹⁷¹.

Taiteen tehtävä on myös *ylistää* monitasoisesti Jumalaa ja Hänen luomaa kauneuttaan. ¹⁷² Taiteen avulla ja armon kautta *palvellaan* elävää Jumalaa¹⁷³.

Myös *Kristuksen mietiskelemiseen virittäminen* ja ohjaaminen nähdään kristillisen taiteen funktiona. ¹⁷⁴ Vielä taiteen nähdään toimivan *Jumalan kirkastajana*.¹⁷⁵

4.2 Ihmisen suhde lähimmäiseen

Kristillisen taiteen tehtävä on suunnata katse myös sivulle, lähimmäiseen. Tästä teemasta ovat puhuneet etenkin Eila Jaatinen ja Tauno Sarantola. Eila Jaatinen viittasi kirjailija Michel Tournieriin vuonna 1984:

Tournierin mukaan kaunista on rakkauden ele, vaikka sen suorittaisi kuinka ruma, rampa tai vaatimaton ihminen tahansa. Hetkessä jossa rakkauden teko tehdään, jumalallinen leikkaa inhimillisen. Niitä hetkiä, sitä kauneutta, on kristillinen taide kutsuttu kuvaamaan: todellisuutta joka on armoton ja kaihea, ja jossa rakkaus toteutuu vaikka kuinkakin pieninä välähdyksinä. Mutta on kuvattava molemmat: rujan vanhuksen hätä, ja Kristus laskeutumassa hetkeksi hänen etensä nuoren naisen ystävällisessä eleessä. ¹⁷⁶

Jaatinen jatkaa ottamalla puheeksi ”ruuan”, sen että sitä ei kuvata nykytaiteessa vaikka se on maailman tärkein asia. Ruoka saa paitsi aivan konkreettisen, samalla myös symbolisen merkityksen:

¹⁶⁹ Mikkonen 1985, 3.

¹⁷⁰ Heikka, ks. Mikkonen 1985, 3.

¹⁷¹ Esim. Kulttuuri tarvitsee kristittyjä – sinua 1981, 11.

¹⁷² Esim. Juva, ks. Nevalainen 1987, 8

¹⁷³ Katajaroutio 1976, 5.

¹⁷⁴ Sarantola 1976, 3.

¹⁷⁵ Sarantola 1976, 2.

¹⁷⁶ Jaatinen 1984, 4.

Ehkä jätämme ruuan syrjään, koska se ei ole ongelma meille, ja ne joilta sitä puuttuu, eivät löydä äänenantajaa. Itsekeskeinen maailmankuvamme, joka piirtää kartatkin väärin, ei ole antanut vielä tilaa lähimmäisenrakkaudelle. Kaikki tiedotuskampanjat eivät riitä tekemään ongelmasta todellista meille, vaikka tiedämme, että koko maailman kohtalo on sidottu kysymykseen oikeudenmukaisuuden uusjaosta. Eräs kristillisen taiteen tehtäviä onkin *jakautuneisuutemme voittaminen*: että näkisimme lähimmäisen osana itseämme ja kuulisimme hänen äänensä oman itsekkyytemme kohinan keskeltä¹⁷⁷.

Kristillisen taiteen toivotaan antavan hahmon sille kärsimykselle ja ilolle, jota kaikkein unohdetuimmat kokevat¹⁷⁸.

Vuoden 1989 Ars Magnassa julkaistiin Tauno Sarantolan juhlapuhe Hilja Haahden syntymän 100-vuotisjuhlassa pitämä juhlapuhe. Hän nostaa esille lähimmäisen palvelemisen luomistyön tarkoituksena:

Kristilliseksi itseään kutsuvalla taiteella on yksi tuntomerkki. Sen tulee olla monella tavalla koetuksen kestävä, raamatullista sanaa käyttäkseni. Sen täytyy kestää ammatillinen kritiikki, sen tulee olla hyvää taidetta teknillisenä suorituksena ja esteettisessä mielessä. Mutta samalla kristillisen taiteen tulee kestää myös eettinen kritiikki. Näin on varsinkin silloin, kun kuvauksen kohteena on ihminen.

- - meidän tulee osaltamme huolehtia, että suomalainen taide kestää eettisen ja esteettisen koetuksen. Meidän tulee esimerkillämme korostaa ihmisen arvoa ja hänen elämänsä korkeita päämääriä ja tarkoituksperiä. Meidän tulee innostaa luomistyöhön, joka palvelee lähimmäistä ja kuvastaa ihmisen rajatonta arvoa Jumalan luomana olentona ja hänen kuvanaan¹⁷⁹.

Kristilliseen taiteeseen toivotaan uutta kristillistä realismia, joka avaisi silmiä ja sydämiä huomaamaan lähimmäisen osana itseä ja kuulemaan hänen äänensä.¹⁸⁰ Taide voi näin auttaa kokemaan keskinäistä yhteyttä.

4.3 Tunteiden kuvaaminen ja herättäminen

Kristilliselle taiteelle asetetaan monia tunteisiin liittyviä tavoitteita. Usein aineistossa toivotaan tai oletetaan kristillisen taiteen ”puhuttelevan”¹⁸¹.

Kirjaimellisesti tämän puhuttelun voi avata tarkoittavan, että jokin – kuten taide – saa puhumaan. Toisin sanoen sen voi silloin tulkita herättävän ajatuksia tai

¹⁷⁷ Jaatinen 1984, 3-4.

¹⁷⁸ Jaatinen 1980a, 4.

¹⁷⁹ Sarantola 1989, 14-15.

¹⁸⁰ Sarantola 1979, 2; Jaatinen 1980a, 4.

¹⁸¹ Esim. Katajaroutio 1976, 5; Korhola 1987, 24.

tunteita, jotain josta ”puhua”, oli se sitten yhdessä muiden kanssa tai sisäistä puhetta omassa mielessä. .

Kristillisen taiteen tulisi sekä kuvata elämän vaikeutta ja epäoikeudenmukaisuutta että antaa voimaa siihen, kuten esimerkiksi Eila Jaatinen sanoo:

Kristillinen taide on tätä kaikkea: todellisuus sellaisena kuin se on eikä sellaisen(a) kuin sen toivoisimme olevan, siistittynä, sensuroituna; ja Jumalan valtakunta, siellä missä se pilkkahtaa näkyviin epätoivon keskeltä. Kristillinen taide on kutsuttu synteesiksi, yhteydeksi ja paradoksiksi, voimaa-antavaksi ja elämää juhlivaksi kuin myös sen vaikeuden ja epäoikeudenmukaisuuden tinkimättömäksi kuvaajaksi.¹⁸²

Kuvaamisen lisäksi kristillisen taiteen odotetaan myös voivan laukaista ahdistus ja epätoivo:

Jokaisen näyttelijän olisi löydettävä roolistaan idea, joka tyydyttää häntä hengellisesti. Siten yleisöllä olisi mahdollisuus samastua kehen tahansa esittäjään, ja kokea hänen kauttaan taide-elämys, joka säilyttää hengellisen sisällön. Hengellisen taiteen on pystyttävä laukaisemaan ahdistus ja epätoivo, toisin kuin nykyinen kulttuurituotos tehnee leikitellessään seksin ja väkivallan kanssa.¹⁸³

Sen odotetaan myös innoittavan, rohkaisevan, siunaavan. Toisin kuin Merja Pelkonen edellä, esimerkiksi Eero Mikkonen katsoo pääkirjoituksessaan siihen olevan mahdollisuuksia myös muulla kuin niinsanotulla ”kristillisellä taiteella”:

Taide ei ehkä anna suoranaisesti vastauksia elämän perimmäisiin kysymyksiin, mutta se voi olla välikappale, kanava Jumalan armon ja elämän rikkauden kirkastumiseen ihmiselle.

Eikö lienekin niin, että usein saatamme elää innoittavia, rohkaisevia, jopa siunaavia hetkiä kirjojen äärellä, kuvataiteen edessä, musiikin kuuntelussa, teatterissa tai jossain muualla? Eikä sittenkään aina tarvinne olla kysymys pelkästä ”kristillisestä taiteesta”?¹⁸⁴

Taiteella voidaan ilmaista myös positiivisia tunteita sekä välittää tulevaisuutta ja toivoa. Esimerkiksi Matti Paloheimo kuvaa Andrei Tarkovksin elokuvien uskonnollisia ulottuvuuksia nimenomaan toivon ja epätoivon tematiikan kautta:

Kristityille hän on erityisen tärkeä elokuviensa uskonnollisten ulottuvuuksien vuoksi.

- - Kaikissa elokuvissaan hänen tähtäyspisteessään on ennen muuta ihminen, hänen arvonsa ja arvokkuutensa, hänen elämänsä tarkoitus ja toivo.

”Stalkerin” tematiikkaa voi pitää osin samantapaisena. Siinäkin on kysymys etsinnästä, toivon, tarkoituksen ja onnen etsinnästä. - -

Toivo ei ole yhtä kaikki vain kaukana, vaan myös lähellä, kuten elokuvan matkakaan ei kohdistu vain ulos – vaan myös sisäänpäin. Se on ihmisten keskinäisessä rakkaudessa ja huolenpidossa ja lapsen salaperäisessä voimassa. Juuri

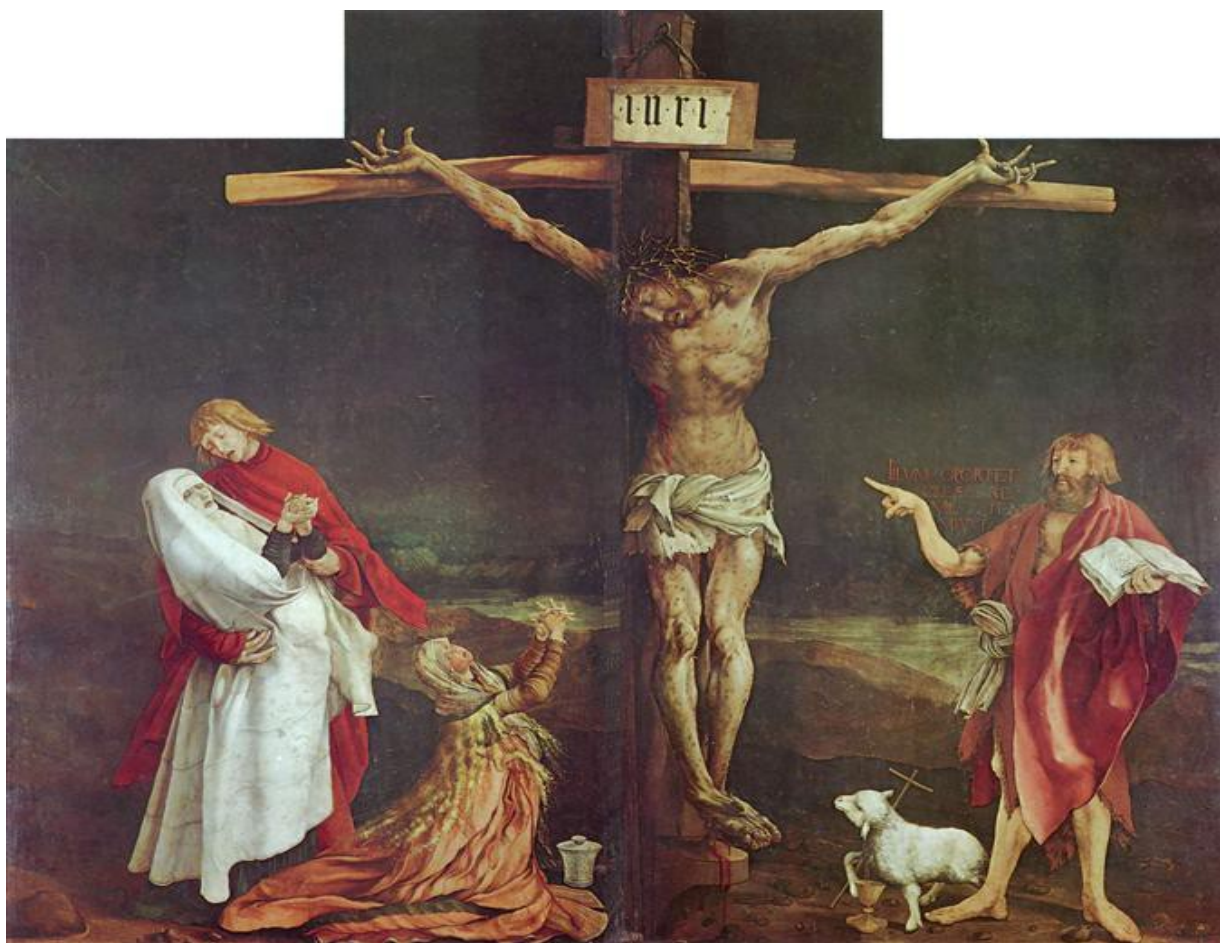
¹⁸² Jaatinen 1984, 4.

¹⁸³ Pelkonen 1977, 6.

¹⁸⁴ Mikkonen 1985, 3.

vammaisessa lapsessa ruumiillistuu eräs ”Stalkerin” - ja Tarkovskin – perusajatuksista. Voimakkaimpia ovat heikot.¹⁸⁵

Taiteen merkityksen toivon ja tulevaisuuden uskon välineinä näkee myös Juhani Rekola. Toivoa ei tosin voida löytää ulkopuolelta, mutta kuvien kautta voi herätä toivo. Kuten Paloheimo on löytänyt toivon epätoivon kautta Tarkovskin elokuvista, Rekolakin pohtii, että toivoa voidaan luoda myös esittämällä se negatiivisesti, kuten esimerkiksi Isenheimin ristiinaulitsemiskuvassa. Kärsimyksen kuvaaminen, sille muodon, nimen, äänen antaminen, sisältää toivon. Risti julistaa toivoa epäsuorasti, ylösnousemus avoimesti.¹⁸⁶

Kuva 1. Ristiinnaulitseminen (Matthias Grünewald). Lähde: Wikiart.

¹⁸⁵ Paloheimo 1981, 1-2.

¹⁸⁶ Rekola 1985, 145-149.

4.4 Arvojen välittäminen

Yhtenä tehtävänä kristilliselle taiteelle nähdään arvojen välittäminen. Ei ole ehkä yllättävää, että tämä tehtävä korostuu tutkimusjakson alkupuolella eli 1970-luvun – taiteenkin - poliittisuus kenties heijastuu tässä. Toivotaan myös muiden kuin poliittisten arvojen esilläoloa.

Kirkkotaiteen päivillä Naantalissa elokuun puolessa välissä harvalukuinen mutta kiinnostunut kuulija- ja katsojajoukko seurasi yrityksiä hahmottaa kulttuurimme kenttää kristillisestä näkökulmasta. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen muistutti avauspuheessaan kirkkoa ja kristittyjä siitä, että uudenlaiset ja vaativammat foorumit ovat avautumassa kirkolliselle taiteelle ja kulttuurille. Olemme jälleen *sisäisiä arvoja etsimässä*, vaihtoehtoliikkeet ja kaikenlainen kapina materialistista stereoyhteiskuntaamme kohtaan tuottavat yhä uusia ja uusia *ilmaisuja, joille pitää saada kanava*. Kirkko on hyvä kanava. Jos se pitää tehtäväänään ihmisen pelastusta, ihmisen tulemistä omaksi itsekseen, Luojaansa kuvaksi, sillä ei ole enää varaa suhtautua penseästi ihmisen itseilmaisuun taiteen keinoin.¹⁸⁷

Nimenomaan niin sanottujen kristillisten arvojen välittäminen käsitetään kristillisen taiteen tehtäväksi. Näin esimerkiksi siteerattiin vuoden 1980 Ars Magnassa taidemaalari Mark Marchakia: ”Taiteilijoilla itsellään on paras valmius ratkaista, miten kristilliset arvot välitetään nykyihmiselle kuvataiteen keinoin. Heille on suotava vapaus etsiä tämä tapa.”¹⁸⁸

Koska länsimainen historia nähtiin pitkälti kristillisenä, voitiin samastaa kristillisten arvojen vaaliminen taiteessakin myös kulttuurin juurien vaalimiseksi, kuten esimerkiksi Tauno Sarantola vuonna 1977:

Meidän on hyvä muistaa, että länsimaisen taiteen historia on pääosaltaan kristillisen taiteen historiaa. - - Tästä voi tehdä kaksi huomiota.

Ensiksikin taiteen tämänhetkinen epäuskonnollisuus kuvastaa länsimaitten tyypillistä henkistä kehitystä. Elämme maallistuneen kulttuurin keskellä. Toiseksi kristillisten arvojen vaaliminen ja niitten vaatiminen on oleellista länsimaiselle taiteelle, osa sen perusaineiksia. Vaaliessamme kristillisiä arvoja taiteessa hoidamme kulttuurimme juuria.¹⁸⁹

Arvoista puhuttaessa on samasta yhteydestä vaikea löytää, mitä katsotaan sisällytettävän näihin ”kristillisiin” tai ”sisäisiin” tai ”ikuisiin” arvoihin. Toisaalta voidaan olettaa, että niitä voivat olla esimerkiksi muualta aineistosta löydettävät ihmisarvon, lähimmäisenrakkauden, oikeudenmukaisuuden ja totuudellisuuden

¹⁸⁷ Jaatinen 1980b, 6-7.

¹⁸⁸ Marchak 1980, 2.

¹⁸⁹ Sarantola 1977, 1.

teemat. Sarantola kertoi vuonna 1978 pääkirjoituksessaan, että ”nyt kysellään elämän perusarvoja aivan uudella tavalla”, ja viittasi henkisen ilmapiirin muuttumiseen ja uskonnonvastaisen aikakauden jäämiseen taakse¹⁹⁰. Voitaneen tulkita arvoista puhumisenosin liittyvän siis ylipäänsä uskonnon ja kristinuskon tunnustamiseen. Arvoihin liittyy myös puheenjohtaja Tauno Sarantolan peräänkuuluttama kristillisen taiteen eettisenkin koetuksen kestävyys:

Ranskalainen näytelmäkirjailija Paul Claudel on luonnehtinut tätä kristityn taiteilijan vastuuta lainaamalla Paavalin sanaa I Kor: ”koko maailma tuijottaa meitä, sekä ihmiset että enkelit” - -

- - Hilja Hahti oli aikansa protestikirjailija. Hänen tuotantonsa kohdistui sitä ihmiskuvaa vastaan ja sitä ihmisen kuvaamista vastaan, joka vallitsi vuosisadan lopulla ja sen jälkeenkin.

Arkinen realismi ja sen seurannainen, elämän rumuutta ja varjoa korostava naturalismi kohtelevat ihmistä ulkokohtaisesti. - - Juuri tämän tyylilajin piirissä syntyneessä kirjallisuudessa on korostettu, että ihminen on vain yhteiskuntansa tuote. Hilja Haahden tutotannossa ihminen on nähty toisin, ihanteellisessa valossa, iankaikkisuusnäkökulmasta, Jumalan valtakuntaan kutsuttuna Jumalan lapsena. - -

Meillä 1970-luvun ihmisillä on kuljettavanamme oma tiemme. - - Maailma jossa elämme, käy pimeäksi. Ihmisen asema vaikeutuu, hän on uhanalainen, ja on pelättävä, että hänen oikeutensa kaventuvat. Hän on vaarassa menettää oikeutensa elää, kun väkivalta ja ihmisarvoa alentavat voimat ympäröivät häntä. - - Näissä oloissa meidän tulee osaltamme huolehtia, että suomalainen taide kestää eettisen ja esteettisen koetuksen. Meidän tulee esimerkillämme korostaa ihmisen arvoa ja hänen elämänsä korkeita päämääriä ja tarkoituksiperiä. Meidän tulee innostaa luomistyöhön, joka palvelee lähimmäistä ja kuvastaa ihmisen rajatonta arvoa Jumalan luomana olentona ja hänen kuvanaan.¹⁹¹

4.5 Todellisuuden koko kuva

Kristillisen taiteen nähdään usein voivan tuoda jotain lisää todellisuuteemme. Se voi eri kirjoittajien mukaan kirkastaa, laajentaa, rikastaa todellisuuskuvaa tai elämää. ”Taide ei ehkä anna suoranaisesti vastauksia elämän perimmäisiin kysymyksiin, mutta se voi olla välikappale, kanava Jumalan armon ja elämän rikkauden kirkastumiseen ihmiselle”, kuten sanoi Eero Mikkonen pääkirjoituksessaan 1985¹⁹². Se voi laajentaa käsitystä todellisuudesta ja sen tehtävänä on rikastaa ja avartaa seurakunnan ja kaikkien ihmisten elämää¹⁹³.

¹⁹⁰ Sarantola 1978, 2.

¹⁹¹ Sarantolan juhlapuhe Hilja Haahden syntymän 100-vuotisjuhlassa 11.9.1974, ks. Sarantola 1989, 14-15.

¹⁹² Mikkonen 1985, 3.

¹⁹³ [Tiedotussivu] 1983, 19.

Tauno Sarantola soveltaa Ernst Barlachia sanoessaan, että kristillisen taiteen tehtävä on ”osoittaa pimeydessä niitä rakoja, joista paratiisi näkyy”. Samassa yhteydessä hän esittelee Juhani Rekolan eksistentiaalistista näkemystä kristillisestä taiteesta:

Juhani Rekolalle kristillinen taide, sellaisena kuin se esiintyy esimerkeissä, jotka ovat tulkinneet hänelle tämän maailman ja oman elämän ehtoja, on erityisasemassa maailman taiteen keskellä. Kristilliseksi sen tekee maailman kuvaaminen mitään tietoisesti sivuuttamatta, korjaamatta ja kaunistelematta, säilyttäen yhteyden myös pahan todellisuuteen, maailman pimeyteen ja ihmisen elinehtojen todelliseen luonteeseen. ”Maailman esittäminen langenneena, paratiisin jättäneenä sisältää nämä molemmat puolet. Elämme Eedenistä itään, paratiisiin karkotettuina, ja pako näyttää yhä jatkuvan. Kuitenkin paratiisi on: lännessä, jätettynä, kerubien vartioimana”.¹⁹⁴

Myös Eila Jaatinen kuvaa tästä täyden todellisuuden kuvaamisesta kristillisen taiteen tehtävänä käyttäen esimerkkinään kirjailija Michel Tournieria:

Hänen teoksissaan toteutuu kristillisen taiteen paradoksi: hän kuvaa tätä maailmaa, helvettiä täällä ajassa, vallan väärinkäyttöä, riistoa, nälkää, kuolevia unelmia – ja yhtä järkkymättä, joskin vain aavistuksenomaisesti, Jumalan todellisuutta.

- - Pelkästään jumalallisen kuvaaminen ei riitä. - - On kuvattava ihmistä ja ihmisen todellisuutta. Joka kavahtaa todellisuuden vaikeita ja kerkeitä puolia, ei luo oikeaa kuvaa.

Tämän päivän kirjallisuus on kyynistä: kuvataan tätä helvettiä, joksi maailmamme on muodostunut, ja vain sitä. - -

Kristillisen taiteen vaara on kuitenkin toisaalla. Tarjoillaan laihaa todellisuudelle vierasta lientä, josta elämän maku, tuoksu, syvyys ja leveys on tislattu pois, ja jäljelle on jäänyt ainoastaan korkeus. - -

Mutta Kristus palautti alkuperäisyyden, kuvan ja kaltaisuuden yhteyden, joka on rakas ajatus Tournierille. Kristuksen jälkeen taiteen ei enää tarvitse kärsiä skitsofreniasta, ei kieltää mitään. Taiteen kahtiajakoisuus on voitettu niin kuin elämänsäkin.

- - Hetkessä jossa rakkauden teko tehdään, jumalallinen leikkaa inhimillisen. Niitä hetkiä, sitä kauneutta, on kristillinen taide kutsuttu kuvaamaan: todellisuutta joka on armoton ja kaihea, ja jossa rakkaus toteutuu vaikka kuinkakin pieninä välähdyksinä. - -

Kristillinen taide on tätä kaikkea: todellisuus sellaisena kuin se on eikä sellaisena kuin sen toivoisimme olevan, siistittynä, sensuroituna; ja Jumalan valtakunta, siellä missä se pilkahtaa näkyviin epätoivon keskeltä.¹⁹⁵

Kristillinen taide voi siis kuvata niitä hetkiä todellisuudesta, jossa jumalallinen ja inhimillinen kohtaavat. Niissä leikkauskohdissa tulee ilmi paradoksi; todellisuus sellaisena kuin se on, ja samalla Jumalan valtakunta.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Sarantola 1987, 18. Hänen lainauksensa Rekolan Kuva uskon tulkkinä -kirjasta (1985).

¹⁹⁵ Jaatinen 1984, 3-4.

¹⁹⁶ Jaatinen 1984, 4.

4.6 Pitääkö taiteen julistaa vai saako se olla autonomista?

Jonkun verran Ars Magnan teksteissä esiintyy joko suoraan tai implisiittisesti ajatus, että kristillisen taiteen tehtävä on julistaa ja selkeästi ilmaista tunnustautumista kristinuskoon. Näin sanoo esimerkiksi Jorma Katajaroutio:

Mielestäni kristillisen taiteen on oltava hengeltään elävää ja elinvoimaista – kuten Herramme Jeesus Kristus on tänään, huomenna ja aina iankaikkisesti. Kristillinen taide ei voi olla salakieltä, vaan kaikkien ymmärtämää kristillisyyttä. Sen tulisi olla *julistavaa ja puhuttelevaa ja rauhan antavaa* taidetta – henkenään ylösnousemuksen henki.¹⁹⁷

Katajaroutio asettaa selkeät vaatimukset kristilliselle taiteelle käyttäen jyrkeviä ilmauksia 'on oltava', 'ei voi olla' sekä 'tulisi olla'. Hetken päästä hän vielä tarkentaa ajatustaan taiteen oikeasta paikasta kristillisyyden piirissä:

Meidän tulisi hallita taidetta, kuten kaikkia Jumalan antamia lahjoja. On olemassa vaara, että taide itsetarkoituksena hallitsee meitä. Armon kautta taide voi palvella elävää Jumalaa – nykyisin saatetaan kuitenkin jumalanhuone panna palvelemaan taidetta, jota tarvitsee selittää, ennenkuin sitä ymmärtää. Eläviksi jumalanhuoneet tulevat elävistä Jumalan lapsista, taide on kristillisissä yhteyksissä vain *julistusväline*, ei päätarkoitus.

Näyttäisi kuitenkin siltä, että selkeät julistavuusvaatimukset olisivat ajan myötä vähentyneet, ja vuosien myötä Ars Magnan aineistossa tulee enemmän näkyviin myös vastakkainen kanta. Sen mukaan kristillisellekään taiteelle ei tarvitse etsiä tarkoitusta itsensä ulkopuolelta, vaan taiteen merkitys lähtee itse taiteen olevaisen perusteista

Näkyvään todellisuuteen rajoittuvan ajattelun taideteoriat korostavat usein taiteen erilaisia tarkoituksia. Tällöin taiteelle tahdotaan antaa merkitys tai oikeutus sen mukaan, kuinka hyvin se suorittaa jonkun tehtävän. Niinpä taiteen täytyy tämän mukaan avata ihmisten silmiä, sen täytyy palvella koristeena, sillä täytyy olla yhteisöä palveleva tarkoitus tai sen tulee ilmaista jotakin tyyliisuuntausta. Vähintäänkin sen tulee olla esteettisesti arvokas.

Kristillinen taideteoria, jota on viime vuosina rakenneltu muun muassa Hollannissa ja Kanadassa, korostaa taiteen olevaisen perusteista välittyviä piirteitä tarkoituksen sijaan. Taide saa oikeutuksensa suoraan Jumalalta ilman tarkoitushakuisuutta. Sillä on oma merkityksensä kuten ihmisellä itsellään, tai kuten

¹⁹⁷ Katajaroutio 1976, 5.

avioliitolla tai puulla tai linnulla. Näillä kaikilla on jo merkityksensä siinä, että Jumala on ne luonut.¹⁹⁸

Näin kuvaili Atte Korhola vuoden 1987 Avoimessa lehdessä. Hän on päätymässä taiteen autonomian kannalle, ja löytää sille vielä kristilliset perustelutkin. Hän vielä jatkaa julistavuuden ja autonomian suhteesta taiteessa, ja löytää mahdollisuuden myös julistamiselle:

Tämä ei luonnollisestikaan merkitse sitä, etteikö taide *saisi*¹⁹⁹ opettaa, julistaa, ylistää tai auttaa yhteisön sisäisissä suhteissa. Yhtäläillä kuin yksityisen ihmisen elämä saattaa olla hedelmällinen, saattaa myös taideteos olla todellisen merkityksellinen ja tarkoitusta täynnä. Mutta kuten ihmisarvo ei perimmältään perustu ihmisen aikaansaannoksiin, ei myöskään taiteen arvo tai oikeutus ole sen vaikutuksesta riippuvainen.²⁰⁰

Taiteen autonomian eli vapauden korostamisen vastakohtana voidaan pitää taiteen välineellistämistä, instrumentalisointia. Korholakin jatkaa:

Kristityt saattavat myös syyllistyä taiteen välineellistämiseen. Tämä tapahtuu silloin, kun kristillisyys kadottaa kokonaisvaltaisen näkemyksen Jumalan valtakunnan olemuksesta. Näin voi tapahtua, jos kristillisyys pelkistetään yksityiseksi hengellisyyden harjoittamiseksi ja evankelioimiseksi. Mikäli taidetta ylipäänsä suvaitaan, se katsotaan arvokkaaksi vain silloin, kun se palvelee suoranaista evankeliumin levittämistä.

Tällainen hyödyntämisajattelu on omiaan tappamaan kaiken luovan taiteen.²⁰¹

Samassa lehdessä esittäytyi Minun Käteni Soi -toiminta. Myös tässä esittelyssä painottui ajatus taiteen autonomiasta.

Seurakunnissa usein painotetaan suoraan ”hengellisinä” pidettäviä tehtäviä, julistustyötä, sosiaalista ja humanitääristä palvelutyötä, ja nuoret hakeutuvat näihin jalompina pidettyihin tehtäviin usein hyläten lahjakkuutensa ja taipumuksensa jollekin taiteen alueelle. Taiteellinen työ on arvokasta itsessään – taide on Jumalan antama lahja ja mahdollisuus ihmiselle. Haluamme etsiä keinoja tuoda taide rikastuttamaan seurakunnan elämää, julistustyötä ja seurakunnan tilaisuuksia. Haluamme myös puolustaa taiteen ja taiteilijan työn merkitystä ilman ehdotonta tarvetta alistaa taidetta julistustyön tai muun ”hengellisen” tarkoituksen välineeksi.²⁰²

Kun siis taide voidaan nähdä Jumalan antamana lahjana, sitä voidaan pitää arvokkaana itsessään. Tällöin sitä ei tarvitse alistaa julistuksen tai muun

¹⁹⁸ Korhola 1987b, 23-24.

¹⁹⁹ Kursiivi Korholan.

²⁰⁰ Korhola 1987b, 24.

²⁰¹ Korhola 1987b, 24.

²⁰² Minun käteni soi 1987, 34.

tarkoituksen välineeksi. Tosin taiteen näkeminen Jumalan lahjana ei automaattisesti johda autonomia-päätelmään. Toiset, kuten muun muassa Katajaroutio edellä²⁰³, ovat nähneet niin, että meidän tulee hallita näitä lahjoja, ja nähneet uhkakuvana sen, että muutoin ne – esimerkiksi taide – hallitsevat meitä.

²⁰³ Katajaroutio 1976, 5.

5. Kristillisen taiteen sijoitus

Kristillinen Taideseura otti perustamisasiakirjansa sääntöjen 3. §:n kohdan 5 mukaisesti tehtäväkseen edistää ”*kirkollisen taiteen kehittämistä sen eri aloilla*”.²⁰⁴ Seura huolehtikin toimintansa alkuaikoina seurakuntien omistuksessa olleiden kirkkotaiteellisesti arvokkaiden esineiden hoidosta ja antoi apua ja neuvoja seurakuntien taide-esineiden hankinnassa. Tämä tapahtui Kristillisen Taideseuran laajan paikallisyhdistysverkoston avulla. Alkuvuosikymmeninä Taideseura järjesti myös valtakunnallisia taidepäiviä, joihin sisältyi kirkkotaiteen ja uskonnollisen taiteen näyttelyjä ja esitelmiä kristillisestä taiteesta.²⁰⁵

Kristillinen taide on luonnollisesti laajempi käsite kuin kirkkotaide. Kristillistä taidetta nähdään aineistossa sekä yleisissä ympäristöissä, kuten museoissa ja näyttelyissä, että nimenomaisesti kristillisessä kontekstissa kuten kirkossa.

Kristittyjen tekemä hengellisaiheinenkaan taide ei ole ehdottomasti samaa kuin seurakunnan kokoontumista tukemaan suuntautuva jumalanpalvelustaide. Ortodoksinen kirkkolaulu voisi olla esimerkki kristittyjen tekemän taiteen ’sisemmistä kehistä’, jumalanpalvelustaiteesta. Tietysti se on myös erityisen kulttuuripiirin hengellinen ilmaisumuoto ja -perinne.²⁰⁶

Tämä Helsingin ortodoksisen hiippakunnan hiippakuntasihteeri Markku Aroman esityksen tiivistelmään liittyvä ingressi kuvaa Kristillisen taideseuran näkemystä. Jumalanpalvelustaide, jota voitaneen kutsua myös kirkkotaiteen nimellä, on laajemman kristillisen taiteen kentän ”sisempiä kehä”. Huomioitavaa lainauksessa on, että kristillisen taiteen sijaan puhutaankin ”kristittyjen tekemästä taiteesta”. Tämä lienee jatkumoa Tauno Sarantolan ehdottamalle ”kristityn taide”²⁰⁷ –käsitteelle. Samoin lainauksesta voidaan havaita viimeisen lauseen huomautus ”erityisen kulttuuripiirin hengelliseen ilmaisumuotoon ja -perinteeseen”. Taideseura arvostaa ja huomioi ekumeenisessa hengessä moninaiset kristilliset ilmaisumuodot, mutta Sarantolaa seuraten ”- - emme voi

²⁰⁴ Kauneuden lähteille 1929, 111–112.

²⁰⁵ Rusama 2007, 16–17.

²⁰⁶ Polso 1984, 7.

²⁰⁷ Sarantola 1981, 3.

ottaa jonkun toisen uskonnäkemyksen mukaista ikonografiaa omaksemme, irroittaa sitä juuriltaan ja istuttaa uuteen maaperään²⁰⁸.”

Kirkkotaiteelle asetetaankin muuta kristillistä taidetta tiukemmat vaatimukset. Tutkittavalla ajanjaksollakin pohdittiin seurakuntien taidehankintojen (esimerkiksi Oulunkylä, Pihlajamäki, Rekola) yhteydessä kirkkoon kelpuutettavan taiteen kriteerejä. Kristillisen Taideseuran puheenjohtaja ja Ars Magnan päätoimittaja Tauno Sarantola oli aktiivinen näissä keskusteluissa sekä Ars Magnassa että muussa mediassa. Sarantolahan toimi paitsi Kulosaaren kirkkoherrana (1968–1985) myös Helsingin seurakuntien kuvataidetoimikunnan puheenjohtajana vuosina 1980–1985.

Ars Magna -aineistossa esiintyy tutkimusjakson aikana kuitenkin yllättävän vähän keskustelua nimenomaan kirkko- tai jumalanpalvelustaiteesta. Joissakin taiteilijahaastatteluissa käsitellään aihetta²⁰⁹ ja pari kertaa kristilliseen taiteeseen liittyvästä tapahtumasta raportoitaessa lausutaan myös jotain kirkkotaiteeseen liittyen²¹⁰. Yksittäisenä sivuhuomautuksena kristillisen taiteen sijoitukseen voidaan mainita ruotsalaisesta Kyrkans Tidning –lehdestä lainattu ja käännetty Elisabeth Stengårdin artikkeli ja ehdotus kirkon ylläpitämän ekumeenisen taidegallerian perustamisesta.²¹¹ Varsinaisia selkeitä kirkkotaidekannanottoja esitti aineistossa lähinnä puheenjohtaja Tauno Sarantola.

212

Aivan ensimmäisessä jäsentiedotteessa syksyllä 1976 lehteä käynnistämässä ollut taiteilija Jorma Katajaroutio oli huolissaan kristillisen taiteen kriisistä ja esitti lopuksi omat näkemyksensä myös kirkkotaiteesta:

Meidän tulisi hallita taidetta, kuten kaikkia Jumalan antamia lahjoja. On olemassa vaara, että taide itsetarkoituksena hallitsee meitä. Armon kautta *taide voi palvella elävää Jumalaa* – nykyisin saatetaan kuitenkin *jumalanhuone panna palvelemaan taidetta*, jota tarvitsee selittää, ennenkuin sitä ymmärtää. Eläviksi jumalanhuoneet tulevat elävistä Jumalan lapsista, taide on kristillisissä yhteyksissä *vain julistusväline*, ei päätarkoitus.²¹³

Katajaroution näkemys jumalanpalvelushuoneen taiteesta on kirkas. Hän käyttää painokkaita, vastaansanomattomia ilmaisuja '*tulisi hallita*' ja '*taide on*'. Taide on

²⁰⁸ Sarantola 1982, 5.

²⁰⁹ Esim. Raipala 1978, 3; Tukiainen 1979, 5–7; Nevalainen 1987, 8.

²¹⁰ Esim. Jaatinen 1980b, 6–8; Kirjavainen 1983a, 15.

²¹¹ Kirjavainen 1983b, 16–17.

²¹² Esim. Sarantola 1976, 3–4; Sarantola 1982, 5.

²¹³ Katajaroutio 1976, 5.

alisteinen Jumalan palvelemiselle ja se on näin ollen ”vain” julistusväline” kristillisissä yhteyksissä. Samoin Katajaroutio kritisoi sellaista jumalanpalvelustaidetta, joka tarvitsee selitystä tullakseen ymmärretyksi. Hänen tekstissään toistuvat julistavuuden ja ymmärrettävyyden diskurssit. Myös raamatullisuus tulee esille: ”- - kristillinen taide perustuu Jumalan sanaan ojentuen sen mukaan” sekä ”Evankeliumit pelastushistoriallisine totuuksineenhan juuri ovat ehtymätön lähde Jumalan rakkauden innoittamalle taiteelle.”²¹⁴

Vuonna 1978 kuvanveistäjä Martta Miilus tiivistää kysyttäessä ajatuksensa ”nykyisestä kirkkotaiteesta”: ”Tietenkin arkkitehtuuri määrää suuren osan taiteen laadusta. Seurakuntalaisen pitäisi kuitenkin voida ymmärtää, mikä Raamatun aihe on kyseessä.”²¹⁵ Tässä kahden lauseen vastauksessa esiintyy siis sekä taiteen laadun, ymmärrettävyyden että raamatullisuuden diskurssit.

Seuraavana vuonna Ars Magnassa pääsee ääneen pappi ja taiteilija – sittemmin monia kirkkotaideteoksiakin tehnyt - Hannu Konola:

– Mutta olen vankasti sitä mieltä, että huono kuva on paljon tehokkaampi kuin huono puhe. Edellinen jää kuitenkin mieleen. - - On surullista huomata, miten huonosti kirkkomme palvelee silmää... ei kuvan kuvaa. Kansa istuu kenkälaatikon näköisessä pytingissä – sanovat, että se on kirkko – ja kuuntelevat puhetta ja laskevat tiilenpäitä. - -

Onko taiteella, laajemmin kaikella luovalla työllä, vain itsetarkoitus, ’taide taiteen vuoksi’? Pitäisikö taiteen kentästä sulkea pois työt, joilla on myös muuta luonnetta?

– Väistän tämän riitoja aiheuttavan kysymyksen toteamalla, että minä vain maalailen näitä kuvia. Ne on toiset ukot, jotka määrittelee.

Miten tähän liittyy sinunkin soveltamasi periaate käyttää taideteosta myös julistus- ja opetustarkoituksiin tai palvelemaan kulttuuriin liittyviä muita tarkoituksia?

– Käytän ja kehotan käyttämään aina kuvaa, kun haluan viestiä tehokkaasti. Joka ainutta kuvaa voidaan käyttää julistuksessa ja opetuksessa, koskapa kuva, millainen tahansa, aina synnyttää katsojassa ”elämää”, ihastusta, vihastusta, miellelyhtymiä.

²¹⁶

Konola tuo alussa esiin kuvallisen kirkkotaiteen merkityksen. Hän vertaa kuvaa puhuttuun sanaan, tuo sen merkityksen puhutun sanan rinnalle ja jopa ”huonon puheen” ohi, ainakin ”tehokkuudessa”. Hänen voitaneen tulkita tässä merkityksellistävän taidetta nimenomaan julistavan tehtävän kautta. Hetken päästä hän kuitenkin väistää autonomistisen ja välineellistävän ajattelun vastakkainasettelun siirtymällä aiemmasta, kirkkoa ja sen sanomaa edustavasta,

²¹⁴ Katajaroutio 1976, 5.

²¹⁵ Raipala 1978, 3.

²¹⁶ Tukiainen 1979, 5–7.

asiantuntijuusroolista taiteilijan rooliin. Tätä hän korostaa jopa itseään vähättelevällä (‘minä vain maalailen’) ja kansanomaisella (‘ne on toiset ukot’) puhetavalla. Seuraavaksi hän palaa argumentoimaan kuvan käytön puolesta vetoamalla jälleen sen julistavaan ja opettavaan tehtävään sekä ”tehokkuuteen” tässä tarkoituksessa. Konolan voidaan tässä samalla tulkita antavan taiteelle myös tunteisiin ja arvoihin liittyviä tehtäviä.

Vuoden 1987 Avoin lehti -julkaisussa lainattiin kuvanveistäjä Kari Juvan ’Minun käteni soi’ -tapahtumassa pitämää esitystä. Kristityksi tunnustautuva Juva oli saanut tehdä useampia kirkkotaidetöitä.

Kun näitä töitä tein, oli jo Pyhäjoen teosta suunnitellessani tunne, että nämä tulevat Jumalan huoneeseen, jossa Häntä palvotaan ja ylistetään. Niiden tulisi sopia siihen ympäristöön, eikä loukata sitä ilmapiiriä jossa Jumalan Sanaa saarnataan. Kun tein Hyvä paimen –työtä Ouluun, veistin sitä kirveellä koivulankkuun. Tutkin sitä sivuvalossa lamppua pintaa pitkin kuljettaen, ettei vain pintamuodostuksessa voisi havaita minkäänlaisia peikkoja. Haluaisin kirkkotaiteen olevan puhdasta, sen tulisi olla Jumalan ylistystä ja siinä tulisi olla viitteitä Raamattuun.²¹⁷

Juva osoittaa tekstinsä sisällöllä että puhetavalla suhtautuvansa vakavasti kirkkotaiteeseen. Ilmaisut ’tulisi sopia’, ’eikä loukata’, ’ettei vain’, ’sen tulisi olla’ ja ’siinä tulisi olla’ alleviivaavat kaikki asian tärkeyttä, vakavuutta sekä tarkkuutta ja hienovaraisuutta sen toteuttamisen suhteen. Teosta tehdessä jopa tutkittiin sivuvalolla, ettei minkäänlaisia ”peikkoja” olisi vahingossa havaittavissa. Taiteilija viittaa Jumalan huoneeseen, Jumalan Sanaan sekä Jumalan palvomiseen ja ylistämiseen, mikä osaltaan tuo esiin hänen ymmärrystään tehtävän suuresta merkityksestä ja vaatimustasosta. Myös hänen puheessaan esiintyy raamatullisuus-diskurssi, lisäksi voitaneen liittää vaatimus Jumalan ylistyksestä julistavuuteen liittyvään puhetapaan. Kirkkotaiteen pitäisi myös olla ”puhdasta”, minkä tulkitsen tässä liittyvän siihen aiemmin esitettyyn, että se ei saisi loukata Jumalan Sanan saarnaamisen ilmapiiriä.

Eila Jaatinen kirjoitti Naantalissa vuonna 1980 järjestetyistä kirkkotaiteen päivistä esitellen sen antia, mutta myös haikaillen ”tämän päivän kirkkotaiteen” perään:

Missä on tämän päivän kirkkotaide? Nykyaikaa etsimässä kirkkotaiteen päivillä oli Lauri Räikkeen näyttely, Matti Paloheimon valitsemat ja tulkitsemat elokuvat, pari konserttia. - - Bergmanin vaikeeneva Jumala todistaa kolmeakymmentä

²¹⁷ Nevalainen 1987, 8.

kitarakuorolaulua paremmin, että vastauksen on löydyttävä tähän hiljaisuuteen ja pelkoon, mikä maailmassamme vallitsee. Mutta aukko on liian suuri näitä, vaikka itsessään kuinkakin tärkeitä, yksittäisiä analyysejä ja pohdiskeluja ympäröivässä unessa. Onko sinänsä tehokas ja taitava Lauri Räike ainoa maalari, jolla on painavaa sanottavaa kristinuskon kokemuksesta oman taiteensa keinoin? - - Missä viipyvät kollaashit, kokeilu, missä viipyy kristillinen tanssitaide? Milloin uskallamme ylistää Jumalaa ja Kristusta kaikella mitä meissä on?²¹⁸

Jaatinen esittää paljon kysymyksiä, ja kaipailee vastauksia maailmassamme vallitsevaan ”hiljaisuuteen ja pelkoon”. Hänen retoriikkansa toimii kiinnostavasti vastinparina esimerkiksi edellä esitetylle Kari Juvan kannanotolle. Jaatinen toivoo kyllä ”painavaa sanottavaa”, mutta nimenomaan ”kristinuskon kokemuksesta” ja ”oman taiteen keinoin”. Kokemus ja ”oman taiteen keinot” viittaavat henkilökohtaisempaan lähestymistapaan kuin Raamattuun vetoaminen tai ylistävyyden vaatimus. Samoin Jaatinen odottaa kokeilua sekä uskallusta ylistää ”kaikella mitä meissä on”. Voikin vaikuttaa isolta vaatimukselta tuo rohkeus, kun verrataan esimerkiksi kirkkotaiteen tekijä Juvaan, joka kertoo tutkivansa lamppujen kanssa ”ettei vain - - minkäänlaisia peikkoja” vahingossakaan teoksesta voisi kuvitella löytävänsä.

Taideseuran puheenjohtaja Tauno Sarantola veti seuran suuntaviivoja kirkkotaiteen suhteen jo ensimmäisessä jäsentiedotteessa syksyllä 1976. Otsikko oli Kenen ehdoilla keskustellaan.²¹⁹ Sarantola kuvaa ensin seurakuntien ”viime aikojen” taidehankintojen olleen lähes yksinomaan abstraktia taidetta, minkä jälkeen hän siirtyy pohtimaan tämän taiteenlajin ongelmia:

Abstrakti taide välittää erinomaisesti käsitteitä ja niiden virittämiä tunnelmia. Niinpä näillä teoksilla on kuva-arvoituksen luonne, kun tekijä antaa niille nimeksi esimerkiksi ”Eteenpäin”, ”Valoa ylhäältä” tai muita iäisyysteemoja ja ajatuksia. Katsoja mietiskelee, miten tuo teema abstraktissa esityksessä toteutuu.

Mutta Kristus ei ole abstraktio.

Tätä Sarantola perustelee Johanneksen evankeliumin alkuun vedoten: Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskellämme. Jumalallinen ajatus oli saanut havaittavan inhimillisen muodon.

Niin kuin jumalanpalveluksen keskus on Kristus, niin tulee jumalanpalvelushuoneeseen sijoitettavan taiteen ilmentää häntä ja kaikkea sitä, mikä hänessä toteutui ja sai muotonsa. Tässä ei ensisijaisesti kaunisteta kirkkoa, ei tarjota esteettistä elämystä. Tässä viritetään ja ohjataan mietiskelemään Kristusta.

²¹⁸ Jaatinen 1980b, 6–8.

²¹⁹ Sarantola 1976b, 3–4.

Sarantola ei niinkään sano, että jumalanpalvelustaiteen tulisi ilmentää Raamattua, vaan että sen tulee ilmentää Kristusta, jumalanpalveluksen keskusta. Taiteen tehtävä kirkossa ei ole varsinaisesti esteettinen. Taiteen tehtävä on ohjaava, virittävä – ja nimenomaan Kristusta kohti.

Taiteellisen toiminnan kohteena on seurakunta kokonaisuudessaan, eivät vain sen esteettisesti valistuneet jäsenet. Siksi jumalanpalvelushuoneen taiteen tulee olla viestinnältään yksinkertaista ja välitöntä.

Tässä Sarantolakin tuo esiin ymmärrettävyys-vaatimuksen. Hän jatkaa vielä selventämällä ymmärrettävyyden vaadetta siten, että ainakaan kirkkotaide ei saisi olla ”väärin” ymmärrettävää:

Varsinkin abstraktin taiteen kohdalla on sanottu aivan oikein, ettei tulekaan ensimmäiseksi kysyä, mitä teos esittää. On vain annettava sen vaikuttaa ja herättää mielikuvia. Mutta teos, joka ei esitä mitään, ei saa olla niin tehty, että se vastoin tarkoitustaan kuitenkin esittää jotakin asiaankuulumatonta. Abstrakti taide ei sinänsä ole poissuljettu, mutta sen on oltava rohkeasti ja pelkistetyksi abstraktia.

Sarantola viitanee tässä aikansa kirkkotaidekeskusteluihin, joista esimerkkinä mainittakoon Tapio Junnon Pihlajamäen kirkkoon valmistama alttarireliefi Kristuksen kärsimykset. Se sai hyvin ristiriitaisen vastaanoton. Kriittisissä kommentteissa teos nimitettiin muun muassa ”Puupiruksi” sillä perusteella, että katsoja saattoi hahmottaa reliefistä löytyvän sarvipäisen hahmon.²²⁰

²²⁰ Ks. esim. KTS:n arkisto; Visuri 1976, Reppuri 1976, Kuosmanen 1976, 1-2.

Kuva 2. Kristuksen kärsimykset (Tapio Junno). Lähde: www.helsinginseurakunnat.fi.

Meillä on käyty keskustelua kirkon taiteesta pelkästään estetiikan ehdoilla. Muita kriteerejä ei ole suostuttu tunnustamaan. Taide-elämä ja lehdistö ovat tässä aina olleet syvästi yksimielisiä. - - Koulutettua esteetikkoa vastaan on pantavana vain seurakunnan hahmottomaton, vierastava tuntuma, ettei kaikki ole oikein kohdallaan. Tässä tilanteessa voidaan helposti harjoittaa seurakuntaa kohtaan esteettisen asiantuntemuksen ylivoimaa, etten sanoisi väkivaltaa.

Tässä Sarantola palaa otsikon kysymykseensä. Hänen näkemyksensä on, että 'estetiikka' on ainoa toimija seurakuntien taidehankintojen kentällä. 'Estetiikalla' hän viitanee toisaalta taiteilijoiden, mutta myös taiteilijajärjestöjen edustajien, arkkitehtien, taiteen tuntijoiden ja harrastajien toimijuuteen ja valtaan²²¹. Kiintoisaa on, että hän näkee "syvän yksimielisyyden" taide-elämän ja lehdistön välillä, kun ilmeisesti kuitenkin lehdistössä on kirkkotaideteoksia sekä vastustettu että puolustettu²²². Joka tapauksessa Sarantola näkee vallan kasautuneen

²²¹ Ks. esim. Malmisalo 2008a, 93–94.

²²² Malmisalo 2008a, 94–95.

'esteettiselle asiantuntemukselle', jota vastaan on vain seurakunnan 'hahmottomaton tuntuma'. Tämä vallanjako on koettavissa jopa väkivallaksi.

Tauno Sarantola ottaa esimerkiksi ristit kirkon torneissa omistajansa merkkeinä. ”Tämä rakennus kuuluu Herralle!” Sarantola kuvaa, kuinka arkkitehti – esteetikkona - voi nähdä ristin vain pinnallisena koristeluna, välttämättömänä pahana.

Tyypiesimerkki taiteen ylivallassa on Temppeliaukion kirkon ristikäydyksen keskustelu ja sen lopputulos. Karulla kalliolla ei ylene lainkaan ristiä, vaan siellä on peltiin leikattu ristinmuotoinen aukko, siis tyhjä paikka, epä-risti!

Vuonna 1982 Sarantola oli kirjoittanut Kanava-lehteen artikkelin ”Sidottu ja vapaa alttari – ajatuksia kirkkojen rakentamisesta, jota lainattiin saman vuoden Ars Magnaan otsikolla ”Kirkko – puitteet ehtoolliselle”²²³.

Kirkon tekee kirkoksi seurakunnan kokoontuminen jumalanpalvelukseen, ja arkkitehtuurin tehtävänä on antaa tälle tapahtumalle puitteet. Kirkkorakennus voi palvella muitakin tarkoituksia, olla henkilökohtaisen hiljentymisen paikkana, konserttisalinä, levytystudiona tai muuna sellaisena, mutta tällaiset muut käyttötarkoitukset ovat jumalanpalvelushuoneen käyttötarkoituksen kannalta toisarvoisia. - - Kristillinen jumalanpalvelus on ensisijaisesti kokoontumista ehtoollisenviettoon, ehtoollisliturgia on kokoontumisen näkyvä ja sisällöllinen ydin.

Tässä hän käyttää erityisesti liturgista teologiaa perustellessaan näkemyksiään kirkon varsinaisella käyttötarkoituksella. Näitä ajatuskuluja on jatkanut myös Heikki Kotila pohtiessaan liturgisen teologian yhteyksiä kuvan teologiaan.²²⁴

Sarantola vetää tästä luterilaisesta liturgisesta perinteestä käsin reunaehdot kirkkotaiteelle ja –arkkitehtuurille:

Me emme voi ottaa jonkun toisen uskonäkemyksen mukaista ikonografiaa omaksemme, irroittaa sitä juuriltaan ja istuttaa uuteen maaperään. Emme me voi lainata **Konevitsan Jumalanäidin kuvaa**²²⁵ ja ripustaa sitä **Oulunkylän** kirkkoon. Vaikka joissakin ikoneissa on ilmaistuna syvällisellä havainnollisuudella luteriaistakin puhuttelevia uskon totuuksia, on tarkoituksetonta ajatella luterilaista ikonia. Yhtä tarkoituksetonta on antaa minkä tahansa formalistisen väri-, muoto- tai viivasommitelman käydä jumalanpalvelushuoneeseen uskonnollisesti liittyvästä taiteesta antamalla sille ylimalkainen, panteistis-uskonnollinen nimi 'Valo', 'Ylöspäin' tai muu tämäntyyppinen.

²²³ Sarantola 1982, 5.

²²⁴ Kotila 2008, 217-227.

²²⁵ Lihavointi alkuperäisestä kirjoituksesta.

Luterilainen jumalanpalvelustaide ei siis Sarantolan mukaan voi olla ikonitaidetta tai muutoin muista uskonperinteistä ammentavaa eikä myöskään ”panteistis-uskonnollisesti” nimettyä non-figuratiivista taidetta.

Sarantola jatkaa pohtimalla kirkon suunnittelun erityisvaatimuksia arkkitehdille:

Aulis Blomstedt on opettanut: Arkkitehdin tärkein lahjakkuusalue ei ole tilan fantisoiminen, vaan inhimillisten tilanteiden kuvittelukyky. - - Sen inhimillisen tilanteen kuvittelemisen, myöteläminen, mitä uskonnollinen elämys merkitsee, ei sekularisointuneessa kulttuurimiljöössämme ole itsestään selvä asia. - - Mutta kohtuullinen edellytys on, että suunnittelija tunnustaa uskonnollisen elämyksen ja kristillisen tradition olemassaolon ja kykenee vastaanottamaan niitä koskevaa informaatiota.

Sarantola vetoaa tunnustettuun arkkitehtiin ja arkkitehtuurin professoriin Aulis Blomstedtiin ja nostaa esiin sen, ettei arkkitehti ole kirkon suunnittelussa ainoa toimija, vaan joutuu joko kuvittelemaan tai ainakin ottamaan vastaan tietoa tilan käyttäjistä ja käyttötilanteista, toisin sanoen hänen on huomioitava uskonnollinen elämys sekä kristillinen traditio. Tässä Sarantolan ajatus tulee lähelle myöhemmin Jouko Martikaisen keskustelua herättänyttä ajatusta ”seurakunnan uskontajusta”²²⁶, joka on otettava huomioon tuottaessa taidetta (tai arkkitehtuuria) seurakunnalle.

²²⁶ Martikainen 1987, 24.

6 Kristillisen Taideseuran kuva tehtävästään yhteiskunnassa

Kristillinen Taideseura syntyi sodan jälkimainingeissa. Hilja Haahti ja puolisonsa Ilmari Krohn olivat syvästi järkyttyneitä levottomuuksista ja niiden purkautumisesta lopulta kahtijakautuneen kansan sisällissotana. Aluksi he yrittivät seurata arkkipiiipa Johanssonin pietististä mallia maailmasta vetäytymisestä ja pysyä puolueettomina ja pyrkiä yhteisymmärrykseen työväestön kanssa. Papiston enenevä kääntyminen porvariston puolelle ja raamatullinen ihanne olla kuuliainen esivallalle vaikutti lopulta Krohnienkin asenteeseen sodan suhteen. Kristillisen Taideseuran perustamista valmisteltiin jo tammikuussa 1918 nuorkirkollisten Helsingissä järjestämällä kirkkopäivillä, joihin Hilja Haahtikin osallistui. Sigfrid Sirenus yritti tuolloin vielä vedota papistoon yhteiskuntaluokkien välisen sovinnon aikaansaamiseksi. Sota kuitenkin syttyi tammikuun lopulla. Krohnien pojat liittyivät kukin vuorollaan valkoisten joukkoihin.²²⁷

Sodan päätyttyä oli entistä suurempi tarve kansalliselle integraatiolle sekä kirkon toiminnan tehostamiselle.²²⁸ Hilja Haahti näki omaksi tehtäväkseen taiteiden merkityksen korostamisen kristityn elämässä ja siten myös kansakunnan yhtenäisyyden kannalta.²²⁹ Kristillinen Taideseura perustettiin Kolmisointu-yhdistyksen viimeisenä tekona järjestämällä Kristillisillä Taidepäivillä tammikuussa 1919 NNKY:n talolla Helsingissä. Kristillisen Taideseuran alkuperäisistä säännöistä tärkeimmäksi nousi toiminta kristinuskon ja suomalaisuuden pohjalta. Alkuvuosina Seuran tehtävät olivat moninaiset: se levitti kristillistä ja kirkollista taideharrastusta esitelmämatkojen, opintokerhojen, retkien ja taidetilaisuuksien avulla, julkaisi kristillisiä painotuotteita, neuvoi seurakuntia kirkkojen ja muiden tilojen kaunistamisessa, toimitti taiteellisia kaste- ja rippikoulutodistuksia, tuki taideopintoja sekä köyhiä rajaseutujen kirkkoja ja palkitsi taidetuotteita. Vaikka vähitellen taide alkoi vaalia vapautta yhteiskunnasta, Kristillinen Taideseura halusi edelleen ajaa suomalaista kielipolitiikkaa ja kansallisuusaatetta integraation ja kansanvalistuksen hengessä.²³⁰

²²⁷ Aro-Heinilä 2008, 93-96.

²²⁸ Aro-Heinilä 2008, 99; 112.

²²⁹ Aro-Heinilä 2008, 104.

²³⁰ Aro-Heinilä 2008, 112-117.

Tutkittavalle ajanjaksolle, 1970-luvun loppupuolelle, tultaessa yhteiskunta ja kirkko olivat kokeneet monia muutoksia. Enää Kristillinen Taideseura ei pitänyt omana missionaan kansakunnan yhtenäisyyttä ja kansanvalistusta, vaan puheenjohtaja Tauno Sarantola luonnehti järjestöä ja sen tehtävää ensimmäisessä jäsentiedotteessa seuraavasti:

Kristillinen taideseura on sellaisten ihmisten yhteenliittymä, jotka näkevät taiteen merkityksen Jumalan kirkastajana. Jotkut ovat aktiivisia taiteen harrastajia, useimmat vastaanottajia, yleisöä. Yhteistä on vakaumus, että taide ei ole Jumalan valtakunnan kannalta puolueeton alue, vaan että myös taide-elämän piirissä tulee kuunnella Jumalan johdatusta. Tämän vuoksi Kristillinen Taideseura pyrkii rohkaistamaan taiteilijoita ilmaisemaan uskonsa taiteessa. Taideseuran piirissä pyritään myös pohtimaan taiteen olemusta tältä kannalta ja tutkimaan, mitä on kristillinen taide.²³¹

Sarantola kuvaa nyt oman aikansa Taideseuraa tietyn vakaumuksen omaavien ihmisten yhteenliittymäksi. Tavoitteena ei ainakaan ilmaista enää olevan kansan valistaminen, vaan valmiiksi taiteen merkityksen näkevien ihmisten vakaumuksen vahvistaminen. Kun 1900-luvun alussa usko oli vielä suurimmalle osalle ihmisistä itsestäänselvä osa elämää ja Kristillisen Taideseuran missiona oli sivistää kansaa tuomalla myös taide osaksi (uskon-)elämää, nyt asetelma oli kääntynyt ikäänkuin toiseen suuntaan: pitää usko osana taide-elämää. Pyrkimys on rohkaista taiteen tekijöitä ilmaisemaan uskonsa ja lisäksi taiteen vastaanottajia taiteen, erityisesti kristillisen taiteen olemuksen pohdintaan.

Samaisessa lehdessä myös taiteilija ja Taideseuran, erityisesti Kuopion paikallisosaston aktiivi Elsa Mäkelä kuvasi seuran tehtävää:

Kristillisellä taideseuralla on oma sanottavansa. Se tahtoo viedä Jumalan rakkauden sanomaa ihmisille järjestämällä erilaisia tilaisuuksia sanan, sävelten ja kuvaamataiteen merkeissä. Olemme saaneet näissä tilaisuuksissa kokea Jumalan rakkauden ja ylentää mielemme arkipäiväisyydestä kohti kirkkauden valtakuntaa.²³²

Tässäkin voidaan nähdä toiminta-ajatuksen jonkinasteinen kaventuminen alkuperäisestä; puhutaan vain maanläheisesti erilaisten tilaisuuksien järjestämisestä. Toisaalta samalla toiminnalla nähdään hyvin ylevätkin merkitykset: Jumalan rakkauden sanoma korostuu ja kuten Sarantola puhui Jumalan kirkastamisesta, myös Mäkelä puhuu mielen ylentämisestä kohti kirkkauden valtakuntaa.

²³¹ Sarantola 1976, 2.

²³² Pikahaastattelu. Taiteilija Elsa Mäkelä 1976, 4.

Seuraavassa lehdessä oli pikahaastatteluvuorossa Lahden paikallisosastosta rehtori Antti Raipala:

Lahden paikallisosastolla lieene samat probleemat kuin muilla sisaryhdistyksillä, siis taloudellisten mahdollisuuksien rajoittuneisuus sekä aktiivijäsenten harvalukuisuus. Kristillinen toiminta on yleensä Lahdessa monipuolista ja runsasta. On toisinaan todellista runsauden pulaa. Samaa voidaan sanoa myös taide-elämän alalta. Nomä kaksi sektoria ovat kuitenkin usein kaukana toisistaan. Kontakteja on harvoin. Välimaastossa, ehkäpä liian reippaasti sanoen, rintamien välissä on vaikeata toimia. Kumpikaan puoli ei tunnusta omakseen.²³³

Keväällä 1979 Kristillinen Taideseura täytti 60 vuotta ja lehdessäkin muisteltiin järjestön juuria ja muistuteltiin seuran tarkoituksesta sääntöjen mukaan:

Nykyisin voimassa olevien sääntöjen mukaan seuran tarkoituksena on kristinuskon hengessä ja kansallisella pohjalla toimien herättää taideharrastusta ja edistää kristillisen taiteen leviämistä ja tunnetuksi tekemistä maassamme.²³⁴

Sääntöjen mukainen tarkoitus oli siis yhä kutakuinkin sama. Tässä kontekstissa puhuttiin vain ”suomalaisuuden” sijaan ”kansallisesta” pohjasta. Voidaan tulkita vuosisadan alun suomalaisuus-diskurssin liittyneen niin voimakkaasti silloiseen kielipolitiikkaan ja kansallistunteen nostattamiseen, että ”suomalaisuutta” ei tarvinnut enää niinkään korostaa, vaan se voitiin korvata ”kansallisella”. Enää ei ainakaan tässä yhteydessä puhuttu erityisesti ”kansan” taideharrastuksesta, ja kansan taideaistin jalostaminen oli myös jätetty pois. Näkökulma ei näin enää ole ylhäältä alaspäin valistava, kuten seuran alkuaikoina, vaan enemmän vertaistason tapahtuvaa.²³⁵

Samaa aihetta nosti esiin myös Tauno Sarantola pääkirjoituksessaan syksyllä 1980.

Kristillisen Taideseuran sääntöjen mukaan seuran tarkoituksena on ”kristinuskon hengessä ja suomalaisuuden pohjalta toimien herättää taideharrastusta ja edistää kristillisen taiteen leviämistä ja tunntuoksitekemistä maassamme”. - -

Mutta mitä sitten käytännössä on ”suomalaisuuden pohjalta”?

Ei tunnu mielekkäältä meidän päivinäme tässä kohdin virittää kielikeskustelua. Samalla on todettava, että taide on aina kansainvälistä, ja parasta on sellainen taide, joka kansallisen kulttuurin perustukselta antaa panoksensa kansainväliseen taide-elämään.²³⁶

²³³ Pikahaastattelu /rehtori Antti Raipala 1977, 1.

²³⁴ Polso 1979a, 8.

²³⁵ Ks. säännöt luvusta 1.1.

²³⁶ Sarantola 1980, 3.

Sarantolakin huomaa, että alkuperäinen ”suomalaisuus”-painotus lienee liittynyt kielikeskusteluun, joka ei enää 1970-1980-luvun vaihteessa ole sellaisenaan ajankohtainen. Siten hän jatkaa pohdintaa, mitä tämä kansallisen kulttuurin pohjalta toimiva taide voisi olla.

Olen joskus katsellut rinnakkain suomalaisia ja muitten pohjoismaitten taideteoksia vuosisadan vaihteen tienoilta. Sama Jugend-tyyli, samat kansallisromanttiset pyrkimykset, ja kuitenkin suuri ero. Suomalainn kansallisromanttinen taide syntyi kovassa puristuksessa, kansallistunto oli elintärkeä asia, oli kysymys olemassaolosta.²³⁷

Sarantola näkee siis suomalaisen taiteen ominaislaadun yhä erityisenä, ”kovassa puristuksessa” hioutuneena. ”Tätäkö suomalainen taide on parhaimmillaan, vakavaa, totista, ulkonaista tehovaikutusta ja koristeellisuutta välttävää?”²³⁸ Hän tosin perustelee taiteen kansalliselta pohjalta nousevaa arvoa katsomalla menneeseen, 1900-luvun alkuun. Muuta argumenttia suomalaisuuden korostamiselle Taideseuran sääntöihin perustuvassa tarkoituksessa Sarantola ei tässä pohdinnassa esitä.

Vuodesta 1980 alkaen lehden tiedotussivulla lisääntyi vähitellen Kristillisen Taideseuraa kuvaileva, seuran jäsenyyteen kutsuva informaatio, josta voidaan päätellä jotain seuran oman tehtävän ymmärryksestä. Vuoden 1980 kevään lehdessä kerrottiin ensin seuran synnystä ja toimintamahdollisuuksista ja sitten muotoiltiin kutsu näin: ”Kutsumme sinua mukaan kristitty taiteilija ja taiteenharrastaja! Taiteenlajit voidaan nähdä ylistyksenä mahdollistajalleen, Jumalalle. Tavoitteitamme on löytää tälle ylistykselle yhä rikkaampi toteutumismahdollisuus.”²³⁹

Tekstistä voidaan lukea ensinnäkin viestin kohde, kristityt taiteilijat ja taiteenharrastajat. Kun Hilja Haahti oli halunnut tuottaa kristillis-isänmaallista taidetta nimenomaan niin sanotulle kansalle ja muutenkin ajan henki oli vuosisadan alussa se, että pyrittiin jakamaan tiedon valoa ja valistusta mahdollisimman laajalle ”kansalle”²⁴⁰, nyt kohderyhmä on tässä selvästi eksklusiivisempi. Mukaan kutsutaan ensinnäkin kristityksi ja toiseksi taiteilijaksi tai taiteenharrastajaksi itsensä lukevia. Taiteen merkitys nähdään tässä erityisesti

²³⁷ Sarantola 1980, 3.

²³⁸ Sarantola 1980, 3.

²³⁹ [Tiedotussivu]1980, 6.

²⁴⁰ Aro-Heinilä 2008, 107-115.

Jumalan, taiteiden mahdollistajan, ylistyksen välineenä, ja Taideseuran tavoitteena on löytää rikkaampia mahdollisuuksia taiteille.

Seuraavassa, syksyllä ilmestyneessä lehdessä, kuvaus on laajempi. Yleisen synty- ja toimintakuvauksen jälkeen painotetaan yksityisten jäsenten ratkaisevaa vastuuta sekä seuran riippumattomuutta hengellisistä ja yhteiskunnallisista liikkeistä. Sitten argumentoidaan taiteen kristillisyyden puolesta ja avataan Kristillisen Taideseuran tavoitteita. Lopuksi uudistetaan kutsu jäseneksi:

Ihmisen luovuus heijastaa Jumalan kuvaa hänessä. Luovan työn tulokset toimivat näin monitasoisena ylistyksenä Jumalalle sisällöstään riippumatta. Kristittyihin taiteilijoihin kohdistuu lisäksi erityinen haaste tuottaa seurakunnan kilvoittelun tueksi hyvää, puhdasta ja hengellisen todellisuuden huomioivaa taidetta. Tähän tapahtumaan osallistuminen ja sen rohkaistaminen sekä taiteen tekijöinä että vastaanottajina kuuluu Kristillisen Taideseuran tavoitteisiin. Taiteesta kiinnostunut kristitty, kutsumme Sinua mukaan tähän kansamme ja kulttuurimme kannalta ensiarvoisen tehtävään!²⁴¹

Tämän tekstin mukaan voidaan tulkita luovuus universaaliksi ja arvokkaaksi itsessään, koska jokainen ihminen on Jumalan kuva ja hänen luomuksensa sellaisenaan ylistystä Jumalalle. Tämän universaaliuden lisäksi tarvitaan kuitenkin kristittyjä taiteilijoita tuottamaan seurakunnan kilvoittelun hyväksi siihen soveltuvaa taidetta. Tässä nähdään Kristillisen Taideseuran tehtävä – osallistua ja rohkaista, taiteen tekijöitä sekä vastaanottajia. Kutsussa vedotaan vielä tämän tehtävän ensiarvoisuuteen kansan ja kulttuurin kannalta.

Samaa tekstiä käytettiin Taideseuran esittelyyn ja mukaan kutsumiseen kahdessa seuraavassa, vuoden 1981 lehdissä. Vuonna 1982 ensimmäisessä lehdessä jätettiin pois kaksi ensimmäistä virkettä ja puhuttiin vain ”kristittyjen taiteilijoiden erityisestä haasteesta”²⁴².

Sitä seuraavassa lehdessä tekstiä on hiukan viilattu: ”Kristityt taiteellisesti lahjakkaat ihmiset on haastettu tuottamaan ilmaisulliselta muodoltaan korkeatasoista ja hengelliselle todellisuudelle avointa taidetta seurakunnan ja kaikkien ihmisten elämää rikastamaan ja avartamaan.”²⁴³ Sana ”taiteilijat” on korvattu ”taiteellisesti lahjakkailla ihmisillä”. Tämän tulkitsen pyrkimyksenä avartaa ”haastettujen” joukkoa. Samaa avartumista voidaan havaita myös hengellisen todellisuuden suhteen; taiteen odotetaan olevan hengelliselle

²⁴¹ Kristillinen Taideseura 1980, 11.

²⁴² Sinua tarvitaan 1982, 15.

²⁴³ Olemme kristittyjen yhteisöihin kotiutuneita taiteenharrastajia 1983, 19.

todellisuudelle ”avointa”. Määreet ”hyvä” ja ”puhdas” on korvattu ”ilmaisulliselta muodoltaan korkeatasoisella”. Kristilliseltä taiteelta vaaditaan tässä selkeämmin myös laatua. Samoin voidaan huomioda, että taiteen tehtävä ei ole tässä enää ”kilvoittelun tukeminen” vaan ”elämän rikastaminen ja avartaminen”, eikä kohteena ole enää vain seurakunta vaan myös ”kaikki ihmiset”. Kaiken kaikkiaan viestistä välittyy rajojen väljentyminen, suhteessa taiteeseen ja sekä viestin että taiteen vastaanottajiin.

Tässä muodossa Kristillisen Taideseuran esittelyteksti oli käytössä tutkimusjakson loppuun ja ainakin yhä vuoteen 1993²⁴⁴ saakka, tosin voidaan huomioda, että 1990-luvulla esittelyn ensimmäisestä lauseesta on ”kristitty”-määre häivytetty pois eli teksti kulkee näin: ”Taiteellisesti lahjakkaat ihmiset on haastettu tuottamaan ilmaisulliselta muodoltaan korkeatasoista ja hengelliselle todellisuudelle avointa taidetta seurakunnan ja kaikkien ihmisten elämää rikastamaan ja avartamaan²⁴⁵”. Tämän tulkitsen juontuvan yhä suuremmasta pyrkimyksestä ja tarpeesta laajentaa piiriä, myös kristityiksi erityisesti tunnustautuvien piirin ulkopuolelle.

Kaikkiaan voidaan siis nähdä Kristillisen Taideseuran hakeneen itselleen sopivaa tehtävää tai ainakin tehtävänkuvaa tutkimusjakson aikana. Alussa tavoitteenasettelussa pitäydettiin yhä vuosisadan alussa määriteltyihin virallisten sääntöjen tavoitteisiin. Tosin näkökulma oli mukautettu ”kansan taideaistia” valistavasta tasavertaisempaan suuntaan, ja suomalaisuuden sisältöä uudemmassa yhteiskunnallisessa tilanteessa pohdittiin. Sitten Taideseuran esittelyteksteistä näkyy tehtävänkuvan hioutuminen vähitellen kohti sitä johtopäätöstä, että koska seurakunta ja kaikki ihmiset tarvitsevat elämän rikastumiseksi laadukasta ja ”hengelliselle todellisuudelle avointa” taidetta, Kristillisen Taideseuran tehtävä on edistää, tukea ja osallistua tähän sekä taiteen tekijöinä että vastaanottajina. Näin se määrittelee oman yhteisönsä paikan kristillisen taiteen sekä vielä laajemmin kirkon ja taiteen kentällä nyt tutkittavan ajanjakson aikana.

²⁴⁴ Kristillinen Taideseura 1993, 12-13.

²⁴⁵ Kristillinen Taideseura 1990, 15.

7 ”Hyvä kristitty vai hyvä taiteilija?”

Lähdin selvittämään kohta 100 vuotta täyttäneen Kristillisen Taideseuran taivalta, sen näkemyksiä kristillisestä taiteesta sekä ymmärrystä omasta tehtävästään kristillisen taiteen kentällä. Tutkimuskysymykseni olivat siis kristillisen taiteen määrittely ja kristillisen taiteen tehtävät Taideseuran mukaan, Kristillisen Taideseuran julkaisuissaan tuottamat näkemykset kirkkoihin sijoitettavasta taiteesta sekä Kristillisen Taideseuran näkemykset omasta tehtävästään yhteiskunnassa.

Rajasin tutkimukseni alkamaan ajankohdasta, jolloin Kristillinen Taideseura oli päättänyt ryhtyä julkaisemaan omaa lehteä kristillisen taiteen ajankohtaisista ja iäisistä teemoista. Päätin tutkimukseni vuoteen 1990, jolloin Suomi sekä maailma oli jo käynyt läpi monia muutoksia. Ensisijaisena tutkimusmateriaalina minulla oli Kristillisen Taideseuran lehti, aluksi Jäsentiedotteeksi kutsuttu, myöhemmin Ars Magnaksi nimetty. Lisäksi käytin jonkun verran muuta julkaisu- sekä arkistomateriaalia, isoimpana mainittakoon Avoin lehti vuodelta 1987, jonka Kristillinen Taideseura julkaisi Ars Magnan erikoisnumerona yhdessä 'Minun käteni soi' -työryhmän kanssa.

Luin ensin lehdet ja muun materiaalin läpi, poimien sieltä tutkittavaan aiheeseen liittyviä artikkeleita, pääkirjoituksia sekä katkelmia. Lähiluin tekstejä useaan kertaan, yhä syvemmälle pyrkien ja yhtäläisyyksiä ja eroja etsien. Niistä aloin sitten hahmottamaan mahdollisia luokituksia sisällönanalyysin periaatteiden mukaan. Halusin kuitenkin päästä vielä syvemmälle tekstien taakse, nähdä ne keskusteluna, diskurssina, ja siksi käytin soveltaen apuna myös diskurssianalyysin näkökulmia. Osassa teksteistä pyrin pääsemään myös argumentaation tasolle, selvittämään kuinka kulloinenkin kirjoittaja/puhuja konstruoi näkemystään ja perustelee sitä. Itse aineistomateriaalin rinnalla luin jonkun verran myös muiden teologioiden tai muiden kirjoittajien taideteologisia näkemyksiä, jotka osaltaan ruokkivat ajatteluani.

Löysin tutkimusaineistosta tiettyjä toistuvia teemoja liittyen kristilliseen taiteeseen ja sen määrittelyyn tai ehtoihin. Yksi usein toistuva oli totuuden,

totuudellisuuden tai aitouden teema. Näitä termejä käytettiin usein kristillisen taiteen ehtoina tai tunnusmerkkeinä, mutta oli vaikea löytää yhtä kaikenkattavaa ajatusta siitä, mitä ”totuudellisuudella” tässä yhteydessä tarkoitetaan. Voisin päätyä siihen, että lopullista totuutta totuudesta ei ole – ainakaan tässä aineistossa! Totta toinen puoli sikäli, että ainakin muutamista teksteistä on löydettävissä viittauksia siihen, että totuudella tarkoitetaan nimenomaan ”koko totuutta”, sitä että on olemassa myös muuta, toinen todellisuus näiden aistihavaintojemme ulkopuolella. Toisaalta totuuden koko kuvalla saatetaan tarkoittaa myös sitä, että kristillisen taiteen tulisi kuvata todellisuuden kaikki puolet; hyvä/paha, jumalallinen/inhimillinen, paratiisi/helveti - tai tämän maailman synkkyys. Useammassa kohdassa viitataan paradoksiin.

Kristillisen taiteen määrittelyistä löysin myös aiheeseen liittyvän raamatullisuuden, sanomaan liittyvän julistavuuden sekä sanoman välittymiseen liittyvän ymmärrettävyyden diskurssit. Näistä teemoista oli jonkun verran ristiriitaisiakin ääniä. Nämä kaikki teemat esiintyivät hyvinkin vahvoina tutkimusjakson alkupään teksteissä, mutta väljemmässä hengessä lähemmäksi nykyaikaa tultaessa. Jotkut puhujat jopa argumentoivat, että julistavuuden vaatimus saattaa syrjäyttää luovuuden ja siten tehdä taiteesta ikäänkui hengettömämpää.

Kristillisestä taiteesta puhuttaessa teksteistä löytyi myös taiteen laatuun liittyviä näkemyksiä. Toisaalta joku puhuja saattoi asettaa aitouden laadun edelle, ja toisaalla laitettiin julistus tai ainakin raamatullinen ja ymmärrettävä sisältö laadun edelle. Toisaalta enenevässä määrin toivottiin myös kristilliseltä taiteelta korkeatasoisuutta.

Myös taiteilijan omakohtainen kristillisuus saatettiin asettaa vaatimukseksi. Tätä argumentoitiin muun muassa julistavuudella ja taiteen omakohtaisesta hengellisyydestä nousevalla sisällöllä. Toisaalta jotkut olivat myös huolissaan siitä, että taiteilijat ovat ristipaineessa sen suhteen, ollako ”hyviä kristittyjä” vai ”hyviä taiteilijoita”. Tämän tulkitsen johtuvan siitä teksteistä välittyvästä pelosta, että niin sanotun kristillisen taiteen tekijöiksi leimautuvia taiteilijoita saatetaan vieroksua taiteen kentällä, ja taas maallisella puolella menestyviä taiteilijoita kristillisyyden kentällä.

Kristillisen taiteen tehtäviksi nimettiin asioita ihmisen ja Jumalan väliseen suhteeseen liittyen sekä ihmisen lähimmäissuhteeseen liittyen. Nämä molemmat linkittyvät samalla myös tunteisiin sekä arvoihin liittyviin tehtäviin, joita kristillisellä taiteella nähtiin olevan. Julistavuus-tehtävän suhteen oltiin jopa ääripäissä: toiset vaativat kristilliseltä taiteelta ehdottomasti evankeliumin julistamista, toiset taas näkevät taiteen autonomian arvokkaaksi ja luottavat taiteilijan omaan kykyyn valita työskentelytapansa ja -keinonsa.

Kirkkotaiteen suhteen selkeimpiä kannanottoja esitti puheenjohtaja Tauno Sarantola. Hän oli vankasti ymmärrettävän kirkkotaiteen kannalla. Hän ei vastustanut abstraktia taidetta sinällään, mutta kirkkotaiteelta edellytti figuratiivisuutta perustellen muun muassa sillä, että ”Kristus ei ole abstraktio”.

Kristillinen Taideseura oli selvästi tutkimusajanjaksolla haeskellut tehtäväänsä muuttuneessa ja muuttuvassa yhteiskunnassa, mutta löysi oman näköisensä kuvan tavoitteistaan kristillisen taiteen kentällä. Tämän kuvan mukaan Kristillisen Taideseuran tehtävänä on mahdollistaa ja tukea kristillisen taiteen eri ilmenemismuotojen toteuttamista ja vastaanottamista, jotta seurakunnat ja muutkin ihmiset saavat rikastuttaa elämäänsä luovan taiteen hedelmillä.

Lopullista määritelmää kristilliselle taiteelle tai sen tehtäville en tässä tutkimuksesta löytänyt, eikä sitä voisikaan löytyä. Löysin sen sijaan rikkaan materiaalin, joka kertoo erilaisilla, moninaisilla äänillään sekä kristillisestä taiteesta että tästä sitkeästä järjestöstä, joka on säilyttänyt äänensä yhteiskunnan ja kirkon muutosten keskellä ja sallii moninaisen, väljänsä keskustelun.

Tämä keskustelu on jatkunut ja jatkuu yhä. Tutkittavaakin siis löytyy yhä siitä, mihin on kristillinen taide kulloinkin suuntaamassa ja mitä asioita pidetään tärkeinä. Voisin tiivistää, että Kristillisen Taideseuran alkuvuosina tavoitteena oli tuoda lisää taidetta kristillisyyteen – nyt tutkittavana aikana tavoite oli kenties kääntynyt suuntaan lisää kristillisyyttä taiteeseen. Voidaan todeta kuitenkin tutkittavaan aineistoonkin viitaten, että taide on suuri, kuten on pitkä kristillisyydenkin historia.

Lyhenteet

AM Ars Magna

KTS Kristillinen Taideseura

NNKY Nuorten Naisten Kristilinen Yhdistys

SKHS Suomen kirkkohistoriallisen seuran julkaisuja

SKSK Suomen kirkon seurakuntatoiminnan keskusliitto

SKY Suomen Kristillinen Ylioppilasliitto

STKSJ Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Painamattomat lähteet

Kristillisen Taideseuran arkistomateriaali (tekijän hallussa; saatu Ansa Kirjavaiselta, Antero Pölsöltä ja Tuula Setälältä)

Painetut lähteet

Haahti, Hilja

1920 Kristillisyys ja taide. – Kristillisyys ja taide. Kristillisen Taideseuran esitelmiä. Lähetyssseurojen kustannus Oy: Helsinki. 5–29.

Kauneuden lähteille

1929 Kauneuden lähteille. Kristillisen taideseuran 10-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kotiranta, Matti (toim.)

1997 Kuvan teologia. STKSJ 209. Helsinki.

Martikainen, Jouko

1987 Kirkkotaiteemme ristiaallokossa. - Ars Sacra Fennica. Toim. M. Vallisaari. Helsinki: SKSK-Kustannus Oy. 22-25.

Murtorinne, Eino ja Virkkunen, T.P. (toim.)

1978 Arvoja etsimässä. Ajankohtaisia puheenvuoroja kristinuskon ja kulttuurin suhteista. Hämeenlinna: Kirjapaja.

Rekola, Juhani

1985 Kuva uskon tulkkina. Helsinki: Kirjapaja.

Sarantola, Tauno

1997 Kuvateologia – valintojen teologia. - Kuvan teologia. Toim. M. Kotiranta. STKSJ 209. Helsinki. 132–137.

Vallisaari, Mirja (toim.)

1987 Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa. Helsinki: SKSK-Kustannus Oy.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aho, Arvo

1977 Mitä kristitty odottaa taiteelta. - Kristillisen Taideseuran jäsentiedote kevät 1977. 2-3.

Ahonen, Anu

1987 Runoilija ylistää hetkeä. –Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 4-5.

Forrest, John

1982 Kristityn taiteilijan paikasta nyt. (suom. Ansa Kirjavainen) – Ars Magna 1/82. 16.

Jaatinen, Eila

1980a Usko – luovuuden kahle vai kannustin? – Ars Magna 1/80. 3–5.

1980b Kirkkotaiteen päivät Naantalissa 13.–17.8. Kadonnutta aikaa etsimässä – ja hiukan nykyistäkin. – Ars Magna 2/80. 6–8.

1984 Michel Tournier ja Jumalaa odottavat ihmiset hiomattoman maailman keskellä. – Ars Magna kevät -84. 3–4.

Katajaroutio, Jorma

1976 Kristillistä vai uskonnollista taidetta. - Kristillinen Taideseura. Jäsentiedote syksy -76. 5.

Kirjavainen, Ansa

1983a Kansliapäällikkö Numminen SKSK:n seminaarissa: Kulttuurin sisällön luominen myös kirkon velvollisuus. – Ars Magna 2/82-1/83. 15.

1983b Pohdintaa Ruotsissa: Ekumeeninen taidegalleria Tukholmaan? – Ars Magna 2/82-1/83. 16–17.

Kristillinen Taideseura. Toimintamahdollisuuksia.

1980 Ars Magna 2/80. 11.

Kristillinen Taideseura

1990 Ars Magna kevät 1990. 15.

1993 Ars Magna 1993. 12-13.

Korhola, Atte

1987a Ihmisyyden kuolema kuvataiteessa. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 10–13.

1987b Juurihoitoa taidekäsitykselle. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 22–25.

Kulttuuri tarvitsee kristittyjä – sinua

1981 Ars Magna 1/81. 11.

Kuosmanen, Hannu

1976 Arvo Aho vastaa. Varjelkaa meitä kuvainraastajilta. - Kotimaa 6. 4. 1976. 1-2.

Laakkonen, Vesa

1977 Taideterapia ilmaisun vapauttajana. - Kristillisen Taideseuran jäsentiedote syksy -77. 4.

Marchak, Mark

1980 Kristityt ja kuvataide: odotukset ja tulokset. – Ars Magna 1/80. 1–2.

Mikkonen, Eero

1983 Hajapiirtoja Kristillisen Taideseuran taipaleelta. – Ars Magna 2/82–1/83. 14.

1985 Kristillinen taide. - Ars Magna kevät 1985. 3.

1989 Näinhän se alkoi. – Ars Magna kevät 1989. 2–3.

Minun käteni soi

1987 Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 34.

Nevalainen, Matti

1987 Kuvanveiston käsityöläisenä. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 8.

Olemme kristittyjen yhteisöihin kotiutuneita taiteenharrastajia

1983 Ars Magna 2/82-1/83. 19.

Paloheimo, Matti

1981 Tarkovski – epätoivon ja toivon tulkki. - Ars Magna 1/81. 1-2.

Pelkonen, Merja

- 1977 Draamaryhmä alulla. - Kristillisen Taideseuran jäsentiedote syksy -77. 6.
1978 Replikkejä Järvenpäästä. - Ars Magna 2/78. 4.

Pikahaastattelu / rehtori Antti Raipala

- 1977 Kristillisen Taideseuran jäsentiedote kevät 1977. 1.

Pikahaastattelu. Taiteilija Elsa Mäkelä

- 1976 Kristillinen Taideseura. Jäsentiedote syksy '76. 4.

Polso, Antero

- 1979a KTS 60. - Ars Magna 1/79. 8.
1979b Perusasiat ja eriytynyt keskustelu.— Ars Magna 2/79. 5.
1984 Ortodoksisen kirkkolaulun lopullinen ja vakava ilo. - Ars Magna kevät 84. 7.
1987 Kuvassa vallitsee ikuinen nykyhetki. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 19–21.
1990 Muutoksen tuulet. - Ars Magna kevät 1990.

Pörsti, Sisko

- 1978 Kristitty ja sanomisen muoti. - Ars Magna 2/78. 5.

Raipala, Antti

- 1978 Teoksen idea vaatii työhön. - Ars Magna 1/78. 3.

Reppuri

- 1976 Sarvet, sarvet. - Kotimaa 26. 03. 1976.

Sarantola, Tauno

- 1976a Lukijalle! - Kristillinen Taideseura. Kristillinen Taideseura. Jäsentiedote syksy 76. 2.
1976b Kenen ehdoilla keskustellaan. - Kristillinen Taideseura. Jäsentiedote syksy '76. 3–4.
1977 Lukijalle. - Kristillisen Taideseuran jäsentiedote. 1.
1978 On aika. - Ars Magna 1/78. 2.
1979 Totuutta noudattaen. - Ars Magna 1/79. 2.
1980 Keitä me olemme – miten ilmaisemme. - Ars Magna 2/80. 3.
1981 Kristillinen taide – kristityn taide. - Ars Magna 2/81. 3.
1982 Kirkko – puitteet ehtoolliselle. - Ars Magna 1/82. 5.
1985 Kolmisointu, osa 1. - Ars Magna Kevät 1985. 12–14.
1987 Juhani Rekolan tekstien taustalla uskon karu kauneus. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 16–18.
1989 Kolmisointu. Juhlapuhe Hilja Haahden syntymän 100-vuotisjuhlassa Tempeliaukion kirkossa 11.9. 1974.–
Ars Magna kevät -89. 10–15.

Sinua tarvitaan

- 1982 Ars Magna 1/82. 15.

Tenhunen, Ari

- 1981 Meditaatiota luovuudesta. - Ars Magna 1/81. 5.
1987 Uskovaisen kiusaus luovuuteen. - Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. 28–31.

Tiedotussivu

- 1980a Ars Magna 1/80. 6.
1980b Ars Magna 2/80. 11.
1982 Ars Magna 1/82. 15.

Tukiainen, Taimi

- 1979 Minä maalailen vaan näitä kuvia. - Ars Magna 1/79. 5-7.

Visuri, Osmo

1976 Sarvet siellä missä sarvia nähdään. - Kotimaa 9.4. 1976.

Kursivoidut vuosikerrat on käyty järjestelmällisesti läpi tätä tutkimusta varten.

AM Ars Magna 1976-1985, 1989, 1990

AL Avoin lehti. Kulttuuri- ja taidejulkaisu. Kristillinen taideseura ry ja 'Minun käteni soi'-työryhmä. Syksy 1987.

KM Kotimaa

Sähköiset lähteet

Hietainen, Henna

2015 Kenen tekemää alttaritaidetta? Vuosina 2000–2010 rakennettujen luterilaisten kirkkojen taiteilijavalintojen tarkastelua. Taidehistorian maisterin tutkielma. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/48179/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201512174096.pdf?sequence=1> . Viitattu 16.12. 2016.

Kristillinen Taideseura ry

- <http://www.kristillinentaideseura.fi/>. Viitattu 20.01.2017.

Kirjallisuus

Ala-Suutari, Pertti

1999 Laadullinen tutkimus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Aro-Heinilä, Irja

1995 Hilja Haahti 1874–1902. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

2001 Hilja Haahti. Uskonnollinen kirjailija kutsumuksen ja elämän reunaehtoien puristuksessa 1899–1921. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian lisensiaattityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

2005 ”Sinä olet viisas tyttö, mutta Jumala on viisaampi”. Naisen kuva, roolit ja rooli-ihanteet Hilja Haahden tuotannossa 1895–1966. Helsinki. Diss. Helsinki. Helsingin yliopisto

2008 Kaunis maa. Painosten herratar Hilja Haahti. Helsinki: Suomen Lähetyseura ry.

Bahr, Hans-Eckehard

1970 Taide ja kristinusko. Pieksämäki: Sisälähetyseura.

Erkkilä, Helena ja Mellais, Maritta (toim.)

2010 ARS 50 vuotta. Muistoja, historiaa, näkökulmia 1961–2011. Kuvataiteen keskusarkisto 21. Helsinki: Valtion taidemuseo.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha

1999 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Halme, Lasse

2008 Uskonto ja kasvatus vuorovaikutuksena. Helsinki: Lasten Keskus.

Hanka, Heikki

- 1995 Kuin kuvastimessa. Suomalaisen kirkkomaalauksen yleispiirteitä uskonpuhdistuksen jälkeen. Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja 5.

Heikkilä, Markku

- 1977 Yhdistysten jäsentyminen kirkolliseen toimintaan. - Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. M. Heikkilä ja E. Murtorinne. Hämeenlinna: Kirjapaja. 150-168.
- 1979 Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Helsinki: SKHS.

Kantokorpi, Otso

- 2010 ”Todellisuuteen pohjautuvia kuvia”. - ARS 50 vuotta (toim. H. Erkkilä ja M. Mellais) Kuvataiteen keskusarkisto 21. Helsinki: Valtion taidemuseo. 24-37.

Koski, Markku

- 2008 Häpeämätön vuosikymmen? - Pop – rauha – rakkaus (toim. M-R. Kallio ja V-M. Rautjok) Lahden taidemuseon julkaisuja, uusi sarja nro 4. Lahden kaupunginmuseo. 6–9.

Kotila, Heikki

- 2008 Jumalanpalveluksen teologia ja kuvan teologia. – Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. Toim. A. Kuorikoski. Suomalaisen teologisen kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 217-227.

Kotiranta, Matti (toim.)

- 1997 Kuvan teologia. STKSJ 209. Helsinki.

Kunnas, Tarmo

- 2007 Suomen henkinen ilmapiiri 1980-2001 ja kristillinen perinne.— Taistelu kulttuurista. J. Rusama. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Tampere. 324–328.
- 2008 Moderni taide ja uskonnon mahdollisuus.— Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. A. Kuorikoski (toim.). Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 11–31.

Kuorikoski, Arto (toim.)

- 2008 Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki.

Lintinen, Jaakko

- 2001 Taide hidas – elämä lyhyt. Merkintöjä kuvataiteen tapahtumiin 1960- ja 1970-luvuilta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Lähdesmäki, Tuuli

- 2012 Diskurssianalyysi taiteen tutkimuksen menetelmänä. - Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia. A. Waenerberg ja S. Kähkönen (toim.). Jyväskylä: Kampus Kustannus. 39–61.

Malmisalo, Juha

- 2008a Kirkkotaide ja toimijuus. – Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. A. Kuorikoski (toim.) Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 91–98.
- 2008b Bourdieulaisia näkökulmia kirkkotaiteen tuotantoon 1900-luvun lopun Suomessa. - Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. A. Kuorikoski (toim.) Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 135-143.

Mikola, Jorma

- 2015 Alttarilta alttarille. Alttaritaulumaalaus Suomessa autonomia-ajan loppupuolella. Jyväskylä studies in humanitites 251. Diss. Jyväskylä.

Murtorinne, Eino

- 1995 Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Porvoo: WSOY.
 2007 Sodanjälkeinen poliittis-maailmankatsomuksellinen murros. – Taistelu kulttuurista. J. Rusama. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Tampere. 9–11.

Mäkelä, Asko

- 2010 Taidepuuska vei maailmalle. - ARS 50 vuotta (toim. H. Erkkilä ja M. Mellais)
 Kuvataiteen keskusarkisto 21. Helsinki: Valtion taidemuseo. 53–67.

Partanen, Annikki

- 1968 Kristillinen taideseura vv 1919–1939. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma.
 Helsinki: Helsingin yliopisto.

Pirinen, Hanna

- 2012 Biografinen ja historiallinen näkökulma taiteentutkimukseen .– Taidetta tutkimaan.
 Menetelmiä ja näkökulmia. Waenerberg, A. Ja Kähkönen, S. (toim.). Jyväskylä:
 Kampus Kustannus. 281–305.

Rautjoki, Ville-Matti

- 2008 1970-luvun uusi Dimensio. - Pop – rauha – rakkaus (toim. M-R. Kallio ja V-M.
 Rautjoki) Lahden taidemuseon julkaisuja, uusi sarja nro 4. Lahden kaupunginmuseo.
 57–61.

Rossi, Leena-Maija

- 1999 Taide vallassa. Poliittikkäsityksen muutoksia 1980-luvun suomalaisessa
 taidekeskustelussa. Helsinki: Kustannus Oy Taide.

Rusama. Jaakko

- 2007 Taistelu kulttuurista. Puoli vuosisataa kristillistä kulttuuritoimintaa. Kirkon
 tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Tampere.

Saari, Juho

- 2006a Johdanto: historiallinen käänne. – Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin
 historian tutkimukseen. J. Saari (toim.). Helsinki: Gaudeamus. 9–33.

Saari, Juho (toim.)

- 2006b Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Helsinki:
 Gaudeamus.

Sarje, Kimmo

- 1991 Realismi ja utopiat. Yhteiskunnallinen realismi Suomen 1970-luvun kuvataiteessa.
 Helsinki: Harkonmäki-kokoelma.

Savolainen, Kari

- 2008 Hyvää huomenta maailma – suomalaista mainontaa 1960- ja 1970-luvuilla. - Pop –
 rauha – rakkaus. (toim. M-R. Kallio ja V-M. Rautjoki) Lahden taidemuseon julkaisuja,
 uusi sarja nro 4. Lahden kaupunginmuseo. 10-15.

Schwebel, Horst

- 2008 Taideteos ja teologia – biblia pauperum vai taiteen autonomia? - Uskon tilat ja kuvat.
 Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. A. Kuorikoski (toim.).
 Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 181–189.

Suoninen, Eero

- 2016 Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. – Diskurssianalyysi. Jokinen,
 Juhila & Suoninen. Tampere: Vastapaino. 229–247.

Tillich, Paul

1973 Rajalla. Valikoima Paul Tillichin teoksista. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo.

Tolstoi, Leo

2000 Mitä on taide? Kustannusosakeyhtiö Taide: Vammala.

Vuorinen, Jyri

2008 Taiteen uskonnollinen merkitys. – Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. A. Kuorikoski (toim.). Suomalaisen Teologisen Kirjallisuuseuran julkaisuja 260. Helsinki. 329–349.

Waenerberg, Annika ja Kähkönen, Satu (toim.)

2012 Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia. Jyväskylä: Kampus Kustannus.

Waenerberg, Annika

2012 Menetelmämetsiköstä mielekkääseen tutkimusotteeseen. Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia. Waenerberg, A. ja Kähkönen, S. (toim.). Jyväskylä: Kampus Kustannus. 10–20.

Vähäkangas, Pekka

1996 Taide alttarilla. Alttaritaulutraditio Suomessa 1918-1945. Jyväskylä studies in the arts 52. Diss. Jyväskylä.

Väisänen, Liisa ja Luodeslampi, Juha

2010 Uskosta taiteeseen. Lasten Keskus / LK-kirjat: Helsinki.